

แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาครอบครัว

รองศาสตราจารย์บุญเดิมพันรอบ

ครอบครัวคือกลุ่มสังคมขนาดเล็กหรือกลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) ทุกคนมีความสัมพันธ์สนิทสนม มีสิทธิแสดงความคิดเห็น มีความร่วมมือสูง แต่ละคนเข้าใจบทบาทของคนอื่น ๆ ซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่ม กลุ่มปฐมภูมิรูปต่าง ๆ เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน ทุกคนภายใน ครอบครัว หรือทุกคนที่เป็นเพื่อนมีความเข้าใจกัน เปรียบเสมือนลมหายใจอันมีความหมายสำหรับทุกคน¹

ครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยสังคม² ประกอบด้วยคู่สมรสกับบุตรหรือบุตรบุญธรรม ครอบครัวเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการด้านสืบพันธุ์ของมนุษย์ คู่สามีและภรรยา ผู้ไม่มีบุตรด้วยกัน เป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เป็นเพียงคู่สมรส หรือคู่แต่งงานเท่านั้น ครอบครัวจะต้องอาศัยภายในบ้านเรือนเดียวกัน เพื่ออบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยกัน

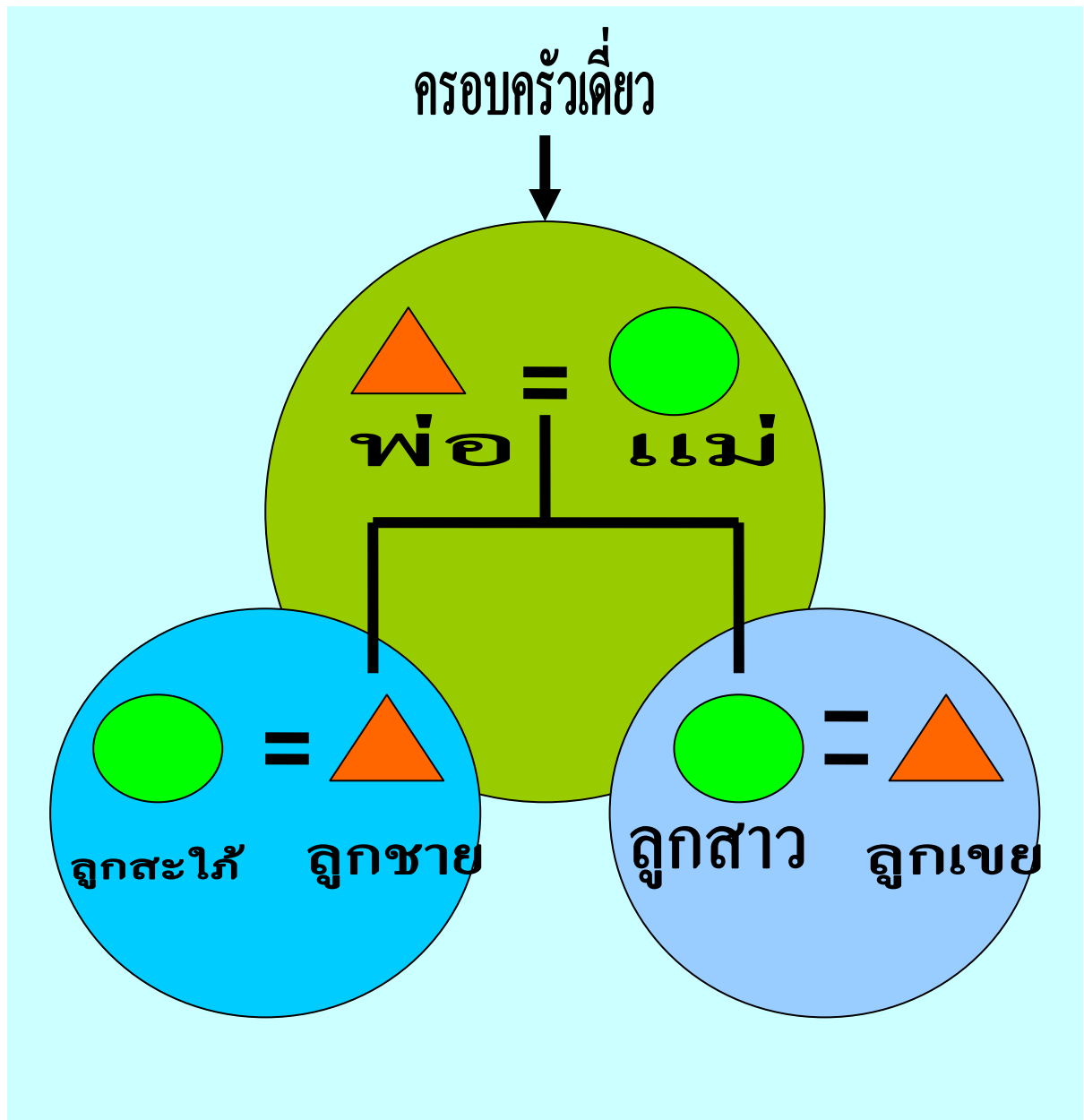

ครอบครัวเป็นสถาบันกำหนดสถานภาพทางเศรษฐกิจ
ในสังคมยุคแรก แม้ว่าจะมีบทบาทน้อยลง ครอบครัวก็ยังมี
บทบาทก่อให้เกิดความร่วมมือด้านเศรษฐกิจภายใน
ครอบครัวอีกด้วย ครอบครัวมีความหมายลึกซึ้ง ไม่เพียงแต่
ตอบสนองความต้องการทางเพศเท่านั้น ครอบครัวยังมีส่วน
สำคัญทางเศรษฐกิจ และการอบรมขัดเกลาทางสังคมด้วย

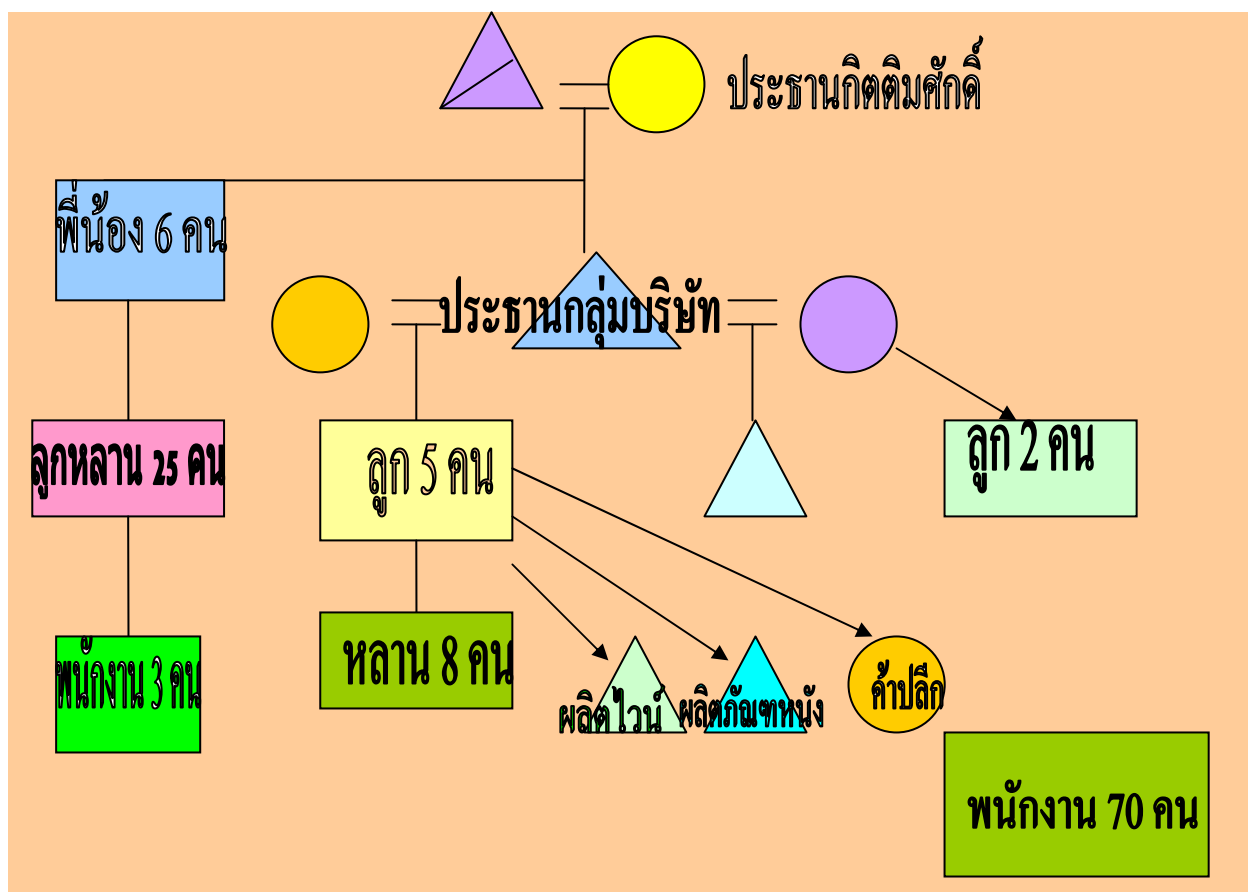
ครอบครัวมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ เพื่อให้มนุษย์
สามารถเป็นสมาชิกในสังคมได้อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวใน
เชิงสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท
คือ

1. ครอบครัวเดี่ยว³ ประกอบด้วยคู่สมรสกับบุตรธิดา
บางครั้งอาจหมายรวมถึงญาติผู้ยังไม่ได้แต่งงาน มาอาศัย
รวมกันในครอบครัว การศึกษาพบว่าใน 250 สังคม ส่วน

ใหญ่จะจัดระบบแบบครอบครัวเดียวกันทั้งสิ้น เนื่องจากมี
ลักษณะเป็นสากล มีการจัดระบบครอบครัวที่ดี มีข้อห้าม
ทางเพศที่เคร่งครัด ข้อกำหนดการมีบุตร ข้อกำหนดทาง
สังคม เศรษฐกิจและการศึกษาที่เคร่งครัดด้วย ครอบครัว
เดียวมีบทบาทสำคัญทำให้เกิดการแข่งขัน มีวินัย และ
ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพสูง เด็กเกิดจากครอบครัว
เดียวพบน้อยมาก มักจะมาจากครอบครัวใหญ่มากกว่า

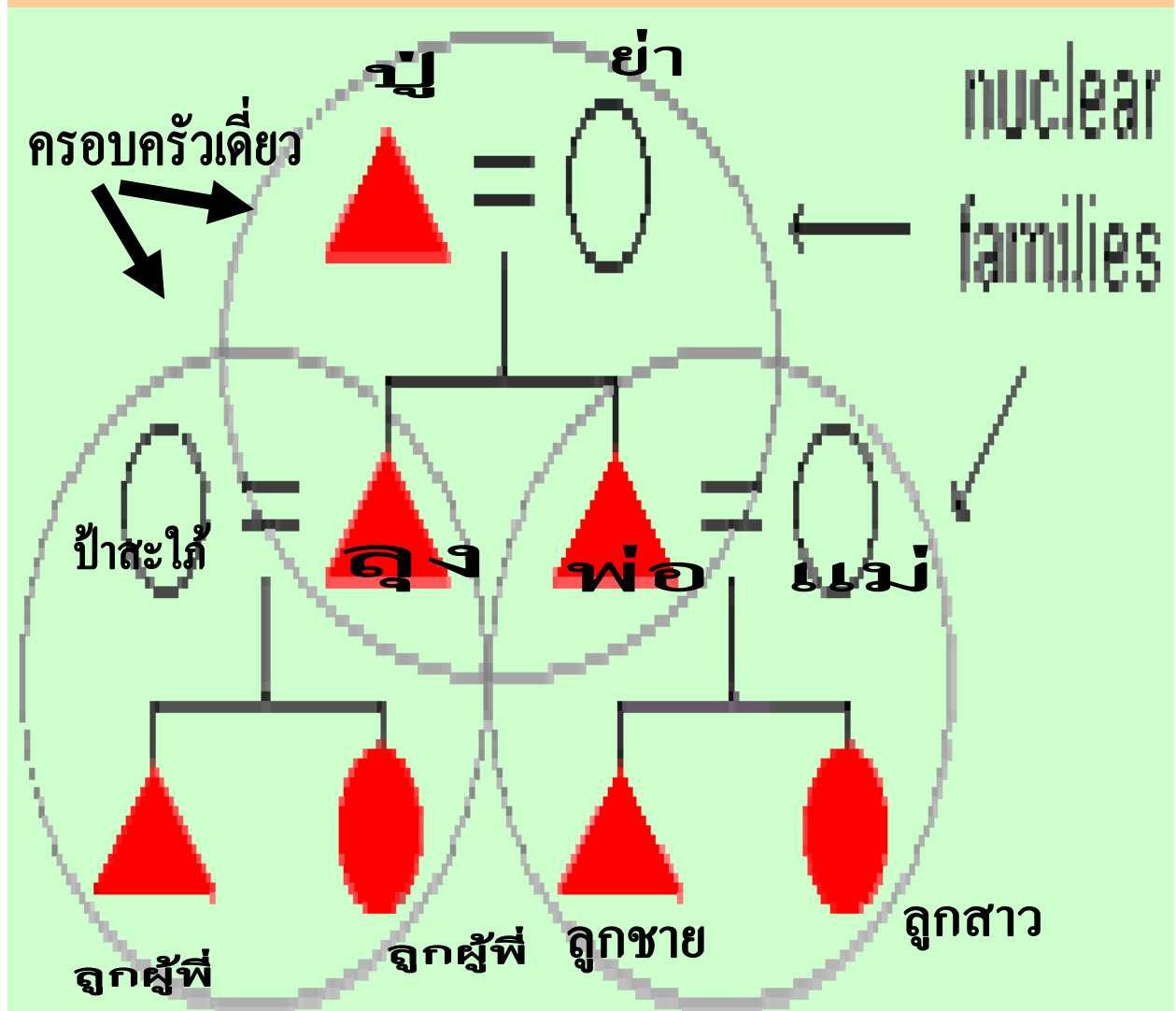
แผนภูมิแสดงโครงสร้างกลุ่มครอบครัวในบริษัท

กิจกรรมขนาดเล็ก (Small enterprise) เริ่มต้นจากครอบครัวเดียวขยายเป็นครอบครัวขยายเมื่อมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น มีแรงงานมากขึ้น มักทักษะความสามารถแตกต่างกัน ก็จะแบ่งงานกันทำตามความถนัดมีการคัดสรรคนเข้าทำงานตามความถนัดมากขึ้น เป็นการขยายกิจกรรมทางธุรกิจออกไปมากขึ้น ดังแผนภูมิบริษัทผลิตเครื่องหนังเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว มีประธานกลุ่มบริษัทเป็นผู้ชายมีพนักงานทั้งหมด 70 คน มีคุณแม่ประธานบริษัทเป็นประธานกิตติมศักดิ์ มีครอบครัวแรกมีบุตร 5 คน หลาน 8 คน ลูกชายคนโตทำกิจกรรมผลิตไวน์และทำสวนองุ่นเป็นกิจการใหม่

ลูกชายคนที่ 2 ทำงานกิจการครอบครัวต่อรวมทั้งลูกสาวที่ทำงานด้านค้าปลีก (Retail) ให้บริษัทครอบครัว พี่น้องประมาณกลุ่มบริษัทมี 6 คน มีลูกหลาน 25 คน ได้รับเลือกให้ทำงานร่วมกับบริษัทเพียง 3 คน เป็นตัวอย่างกิจการอุตสาหกรรมในครอบครัวและการเลือกสรรบุคคลเข้าทำงานในกิจกรรมบริษัทที่ไม่เลือกลูกหลานทุกคนเข้าทำงาน แต่ให้ทำงานตามความถนัดของแต่ละคน

ครอบครัวเดี่ยวหลายครอบครัว

ตารางที่ 2 โครงสร้างของครัวเรือน

โครงสร้าง ของครัวเรือน (%)	2543	2544	2545	2546
หัวหน้าครัวเรือน	100.0	100.0	100.0	100.0
หญิง	24.7	25.7	26.2	26.8
ชาย	75.3	74.3	73.8	73.2
ประเภทครัวเรือน				
ครอบครัวเดี่ยว	56.1	56.2	55.5	54.5
สามีและภรรยา	12.0	12.5	13.4	13.5
สามีและภรรยาและลูก	36.1	35.4	34.4	33.2
สามีหรือภรรยาและลูก	8.0	8.3	7.7	7.8
ครอบครัวขยาย ^๙	31.6	31.7	32.1	33.3
อยู่คนเดียว	11.5	11.5	11.8	11.6
อยู่กับคนที่ไม่ใช่ญาติ	0.8	0.6	0.6	0.6

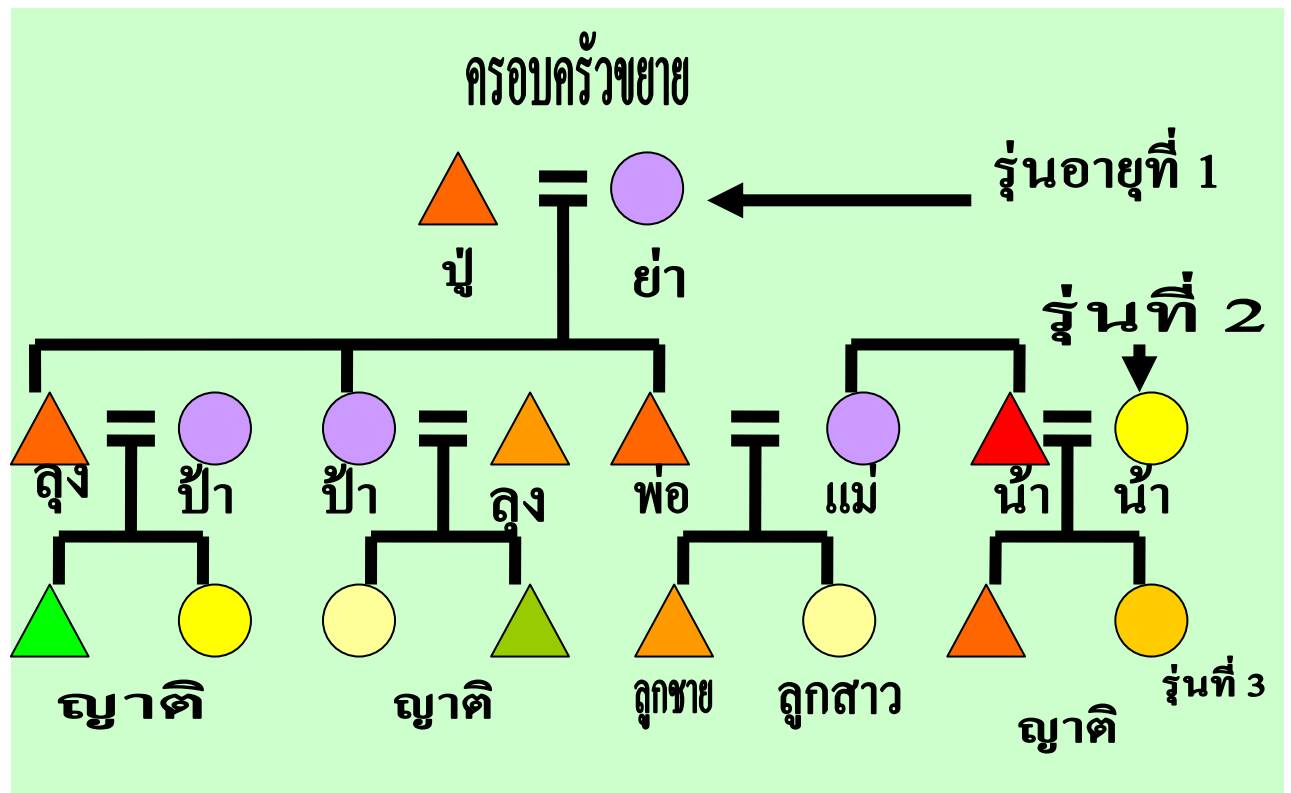
แหล่งข้อมูล : การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2543-2546

สำนักงานสถิติแห่งชาติ

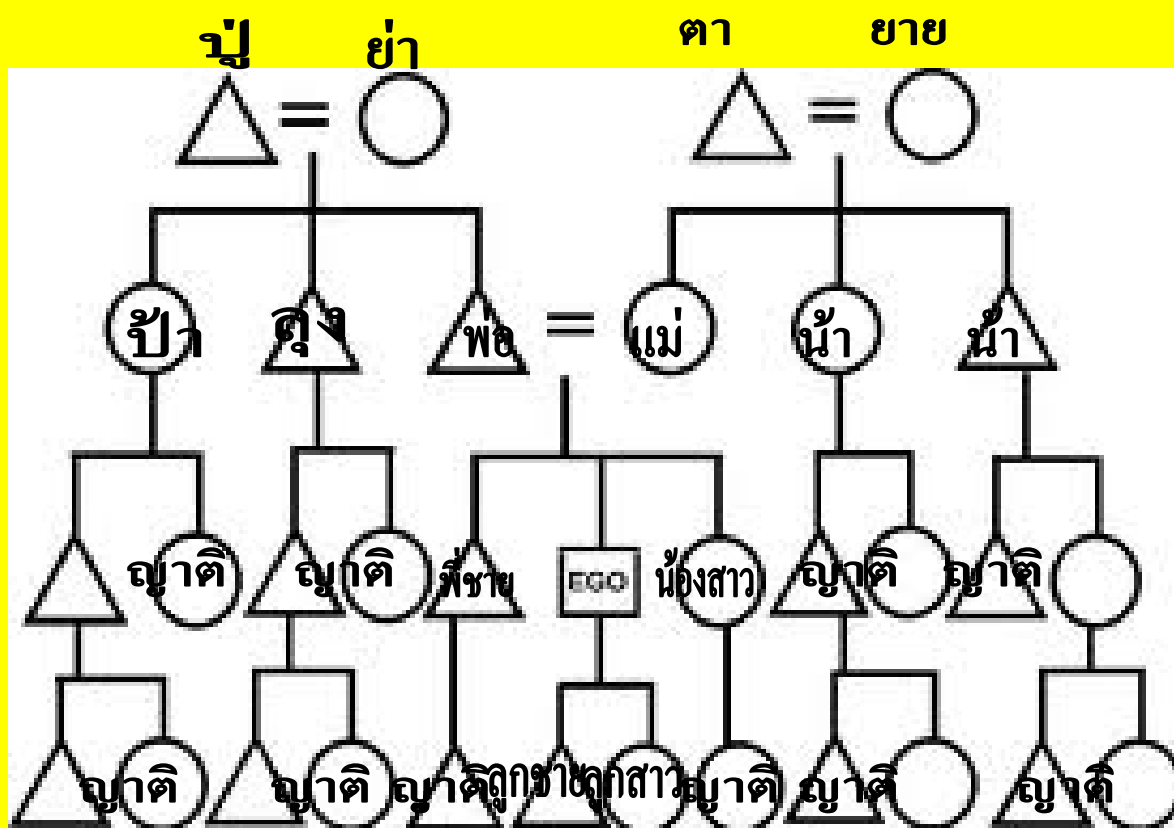
<http://service.nso.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2553

2. ครอบครัวขยาย คือครอบครัวที่ประกอบด้วย ครอบครัวเดี่ยวมากกว่าหนึ่งครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกัน คน สามีรุ่นอายุมาอาศัยในครอบครัวเดียวกัน ภายในบ้านเรือน เดียวกัน มีคู่สมรส ลูกหลานมากมายมารวมกันกับ ปู่ ย่า ตา ยาย ผู้อาวุโสมีอำนาจในบ้าน เป็นผู้กำหนดสถานภาพ ทางเศรษฐกิจ และสังคม ปู่ ย่า ตา ยาย มีอิทธิพลกำหนด แนวการศึกษา การเรียนรู้ของเด็ก ครอบครัวขยายมีสมาชิก

โดยเฉลี่ยประมาณ 20 คน อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน มักไม่มีการแบ่งแยกครอบครัวกันอย่างแน่นอน ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจ ประกอบไปด้วย ญาติพี่น้อง ป้า น้า และลุง อา ญาติอื่น ๆ ทุกคนมีส่วนร่วมให้การศึกษาแก่เด็กทั้งสิ้น

การนับถือเครือญาติทั้งสองฝ่าย

เปรียบเทียบครอบครัวไทยและครอบครัวในสังคมเอเชียอื่น ๆ

	ประเภท	หัวหน้าครัวเรือน- พื้นฐานอำนาจ	สมาชิกใน ครัวเรือน	ลักษณะอื่น
เอเชีย ตะวันออก และ เวียดนาม	พ่อมีอำนาจ ตามศาสนา ขงจื้อ	ผู้อาวุโสชาย ตาม ลักษณะเพศและ อายุ	หน่วย ครอบครัว ขยายบุตรชาย และครอบครัว อาศัยอยู่ ร่วมกับบิดา มารดา	กฎการสืบมรดก แตกต่างกันใน แต่ละภูมิภาค

เอเชีย ตะวันออก เฉียงใต้	ครอบครัว เดี่ยวเครือ ญาติทั้งสอง ฝ่าย	ญาติทั้งสองฝ่ายมี ความสำคัญ เท่ากัน	ครอบครัว เดี่ยวถ้าไม่ อาศัยร่วมกับ บิดามารดา	การสืบมารดก ทั้งสองฝ่าย ไม่มีการ แบ่งแยกบทบาท ทางเพศแน่นอน
a. พม่า/ไทย				พื้นฐาน ครอบครัวแม่มี อำนาจ
b. มาเลเซีย/ อินโดนีเซีย				การสมรสไม่ แน่นอน
c. ฟิลิปปินส์				อิทธิพลของ สเปน
เอเชียใต้และ กลาง	พ่อมีอำนาจ	ผู้อาวุโสชาย ตาม ลักษณะเพศและอายุ	หน่วย ครอบครัว ขยายพ่อมี อำนาจ สตรี เมื่อสมรสแล้ว แยกครอบครัว ออกไป	-การสมรสเป็น สัญญาระหว่าง กลุ่มญาติ -ถ้าไม่มีบุตรชาย ผู้ชายสามี สามารถมีภรรยา หลายคน -ลูกสาวเป็น ภาระของ ครอบครัว เนื่องจากต้อง

				จัดหาสินสอด และการรักษา ประเพณีการหา คู่ให้ลูกสาว
แปซิฟิก				
a. โปลีเนเซีย	โคตรสกุลแม่ มีอำนาจ ควบคุม สมาชิก 100- 300 คน	หัวหน้า-ลูกคนโต ส่วนใหญ่เป็นลูก ชายสืบมรดก - บางครั้งอาจเป็น ลูกสาว - มีอำนาจควบคุม ที่ดิน	หน่วย ครอบครัว ขยายแม่มี อำนาจมี สมาชิก10-20 คน	-การแบ่งที่ดิน ได้รับจากเครือ ญาติฝ่ายแม่ -พี่ชาย น้องชาย ของแม่มีอำนาจ ดูแลบุตรชาย หญิง
b. เมลानीเซีย	โคตรสกุล พ่อมีอำนาจ และโคตร สกุลย่อย	ผู้อาวุโสชาย -ได้รับการ คัดเลือกเพราะมี บุคลิกภาพ เข้มแข็งและมี อำนาจ -ควบคุมที่ดิน	ครัวเรือนเล็ก: สตรีและเด็ก เล็ก ผู้ใหญ่ ผู้ชายอาศัยอยู่ แยกกัน	

(แหล่งข้อมูล: ESCAP (1993) *The Situation of Families in Asia and the Pacific: A Regional Overview*_SD/IYF/2)

หลักมนุษยวิทยาวัฒนธรรมเกี่ยวกับครอบครัว

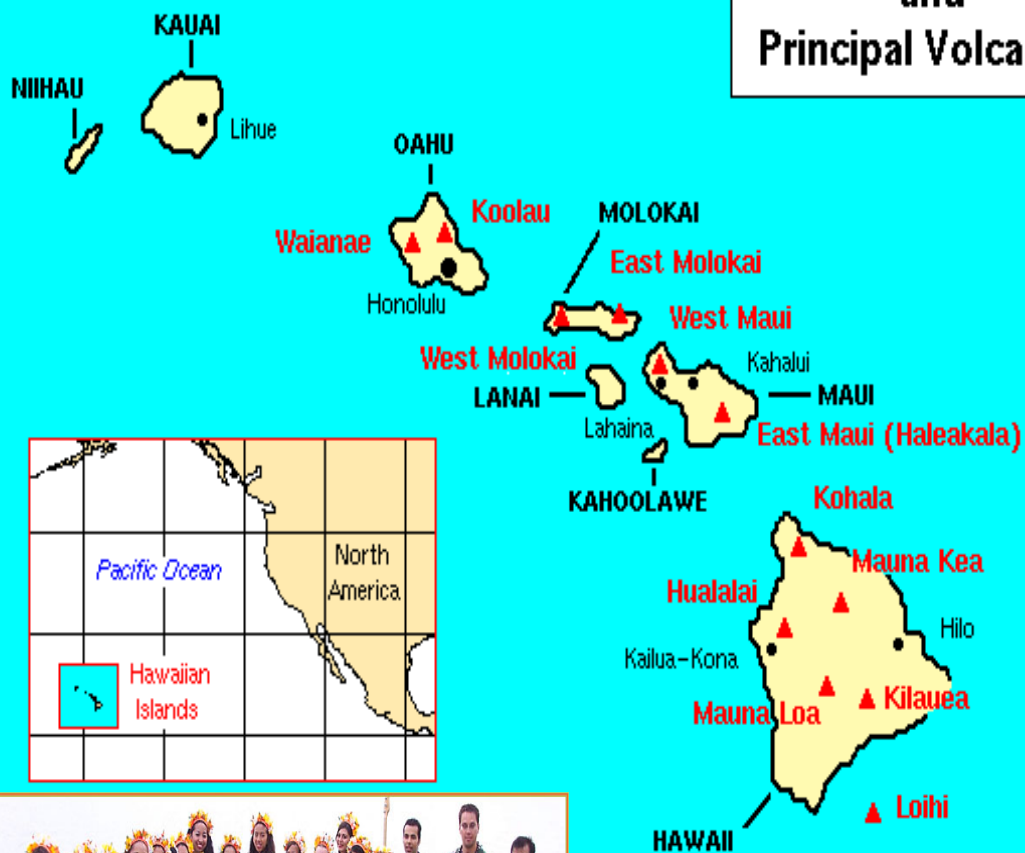
**มอร์แกน (Lewis Henry Morgan -November 21, 1818 –
December 17, 1881)**

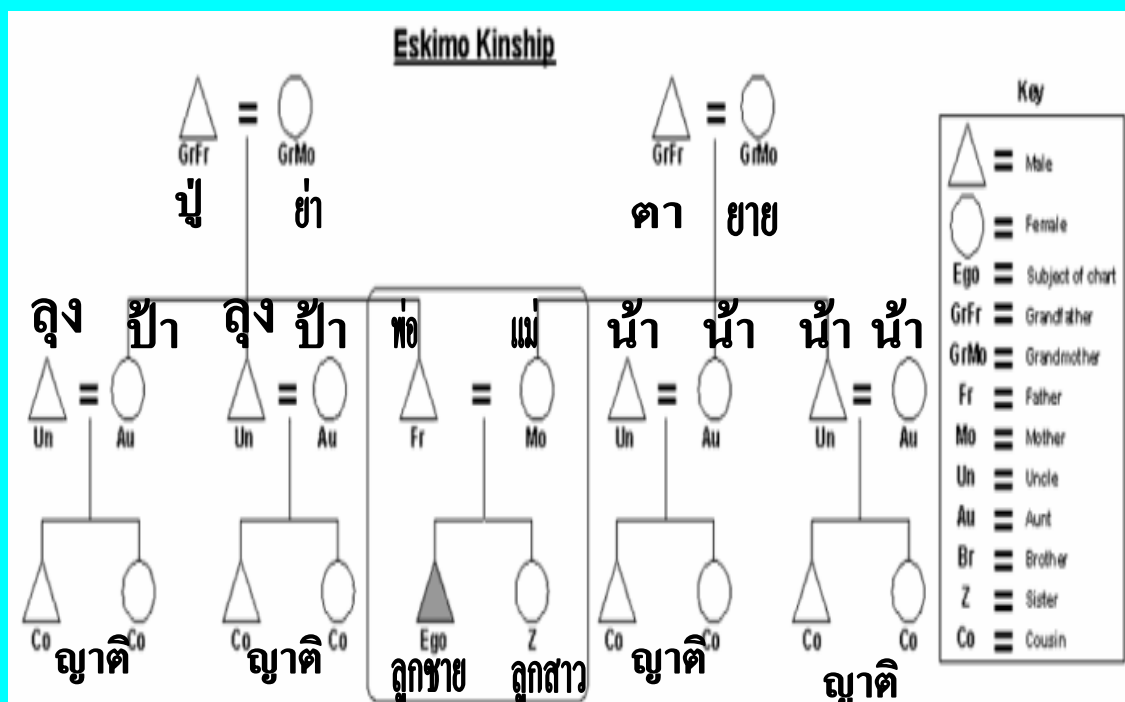
ระบบฮาวายไม่เน้นความสำคัญของกลุ่มเชื้อสายเดียว
 มักจะเน้นระบบการสืบเชื้อสายแบบเกี่ยวเนื่องมากกว่า เพราะ
 นับถือเครือญาติทั้งฝ่ายบิดาและ มารดา มีการนับถือญาติพี่
 น้องทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้ญาติพี่น้องมี
 ความสัมพันธ์และผสมผสานกัน ภายใต้ระบบเครือญาติ
 เดียวกัน สถานภาพบทบาทและพฤติกรรมของบุตรชายหญิง
 ในครอบครัวจึงมีความเท่าเทียมกัน ในฐานะเป็นพี่ชาย
 น้องชาย พี่สาวหรือน้องสาว

แผนที่แสดงชุมชนฮาวาย

Hawaiian Island Chain and Principal Volcanoes

ระบบเอสกิโม

ครอบครัวเดี่ยว

2.ระบบเอสกิโม (Eskimo System) คือการเรียกชื่อเครือญาติในกลุ่มวัฒนธรรมแองโกล – อเมริกัน (Anglo – American Culture) รวมทั้งหมู่ชนผู้ล่าสัตว์และเก็บรวมอาหารพืชป่า การเรียกชื่อเครือญาติระบบเอสกิโมนั้นการเรียกชื่อเครือญาติในครอบครัวเดี่ยวเป็นการเรียกชื่อเครือญาติเฉพาะมารดา บิดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวและน้องสาวเท่านั้น แต่มีการแยกเรียกชื่อญาติพี่น้องนอกครอบครัวเดี่ยว

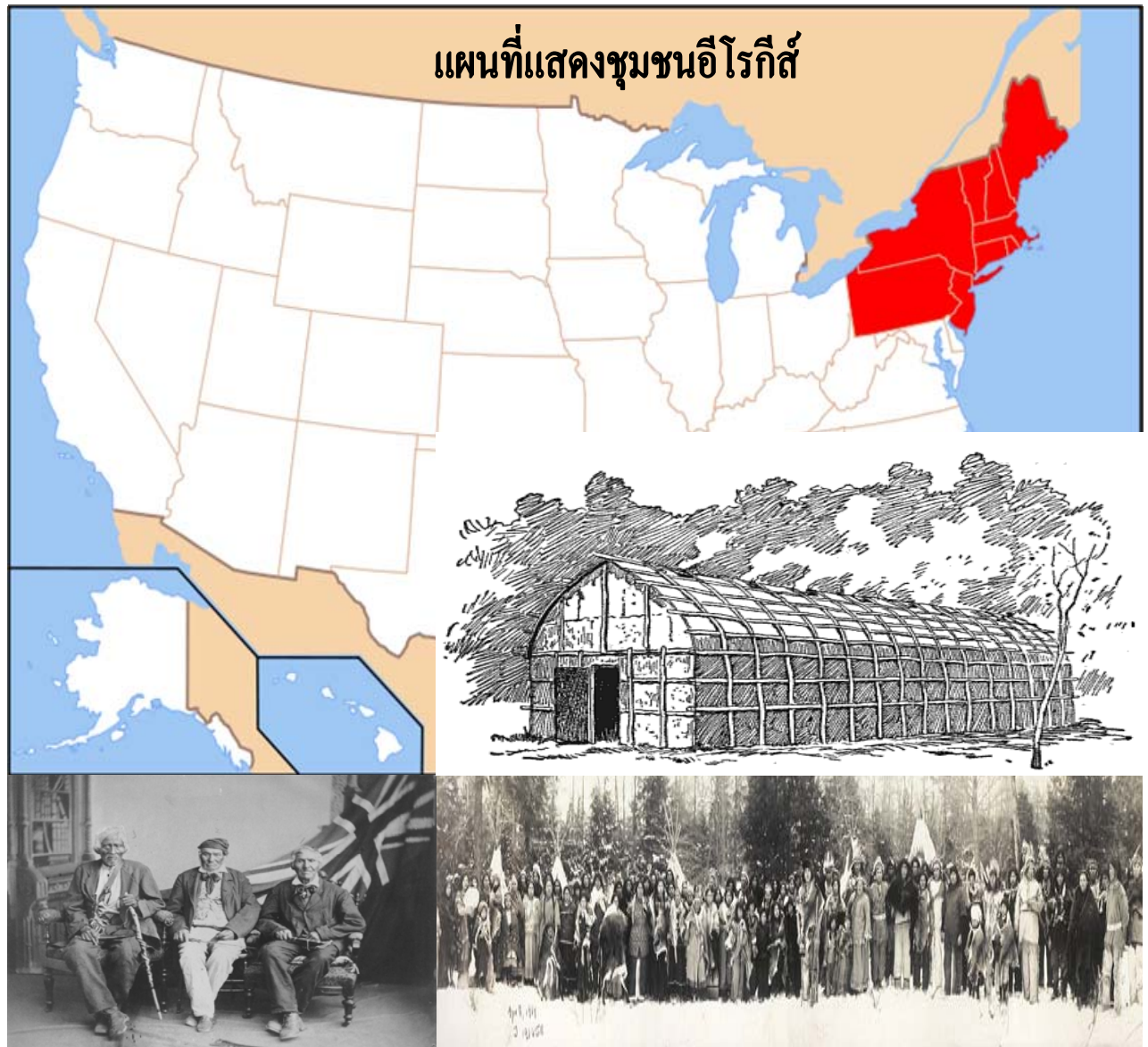
ออกไป เรียกเป็นลุง ป้า น้ำหรืออา และญาติพี่น้อง โดยไม่แยกความแตกต่างระหว่างญาติ เช่นเรียกว่า “บิดา” แตกต่างกับ พี่ชายน้องชายของบิดาเรียกว่า “ลุงหรืออา” เรียกพี่ชายน้องชายของบิดาแตกต่างกับพี่ชายน้องชายของมารดา เรียกบุตรชายและบุตรสาวของลุง ป้า น้ำหรืออาว่า “ญาติพี่น้อง” โดยไม่แยกเพศหรือแยกว่าเป็นญาติฝ่ายบิดาหรือมารดา

ระบบเอสกิโมมีลักษณะแตกต่างกับระบบการเรียกชื่อเครือญาติแบบอื่นคือมีการแยกและกำหนดความแตกต่างเฉพาะสมาชิกของครอบครัวเดี่ยว เป็นระบบที่พบมากในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นกลุ่มเครือญาติที่นับญาติทั้งสองฝ่าย เน้นความสำคัญเฉพาะญาติพี่น้องในครอบครัวเดี่ยว เป็นครอบครัวที่มีอิสระเสรี แยกออกมาจากครอบครัวใหญ่ ไม่ต้องพึ่งพิงครอบครัวเดิม ยกเว้นแต่เมื่อมีโอกาสทำพิธีกรรมสำคัญของครอบครัว จึงสามารถแยกความแตกต่างระหว่างญาติใกล้ชิดเฉพาะครอบครัวผู้เกิดจากบิดามารดาเดียวกัน แต่จะใช้คำเรียกชื่อ ญาติอื่น ๆ นอกครอบครัว บ่งบอกความแตกต่างไปว่าเป็น ลุง ป้า น้ำ หรืออา และญาติพี่น้องฝ่ายบิดาหรือมารดาแจ้งชัดมากระบบหนึ่ง

แผนที่แสดงชุมชนเอสกิโม

วิธีการเรียกชื่อเครือข่ายแบบนี้เรียกว่า ระบบแยกเป็น
 สองสายแบบผสม(Bifurcate – merging system) แยก
 เรียกชื่อเครือข่ายเป็นสองสาย ขณะเดียวกันก็ผสมผสานโดย
 ใช้คำเรียกชื่อเครือข่ายร่วมกัน คล้ายกับระบบโอมาฮา และ
 ระบบโครว์ การเรียกชื่อเครือข่ายระบบอิโรกีส์พบมากใน
 กลุ่มเชื้อสายเดียว โดยเฉพาะการสืบเชื้อสายฝ่ายมารดาที่ไม่
 เด่นชัด สตรีมีบทบาทในองค์การระบบเครือญาติน้อย
 ระบบอิโรกีส์ยังมีพบมากอยู่ในปัจจุบัน

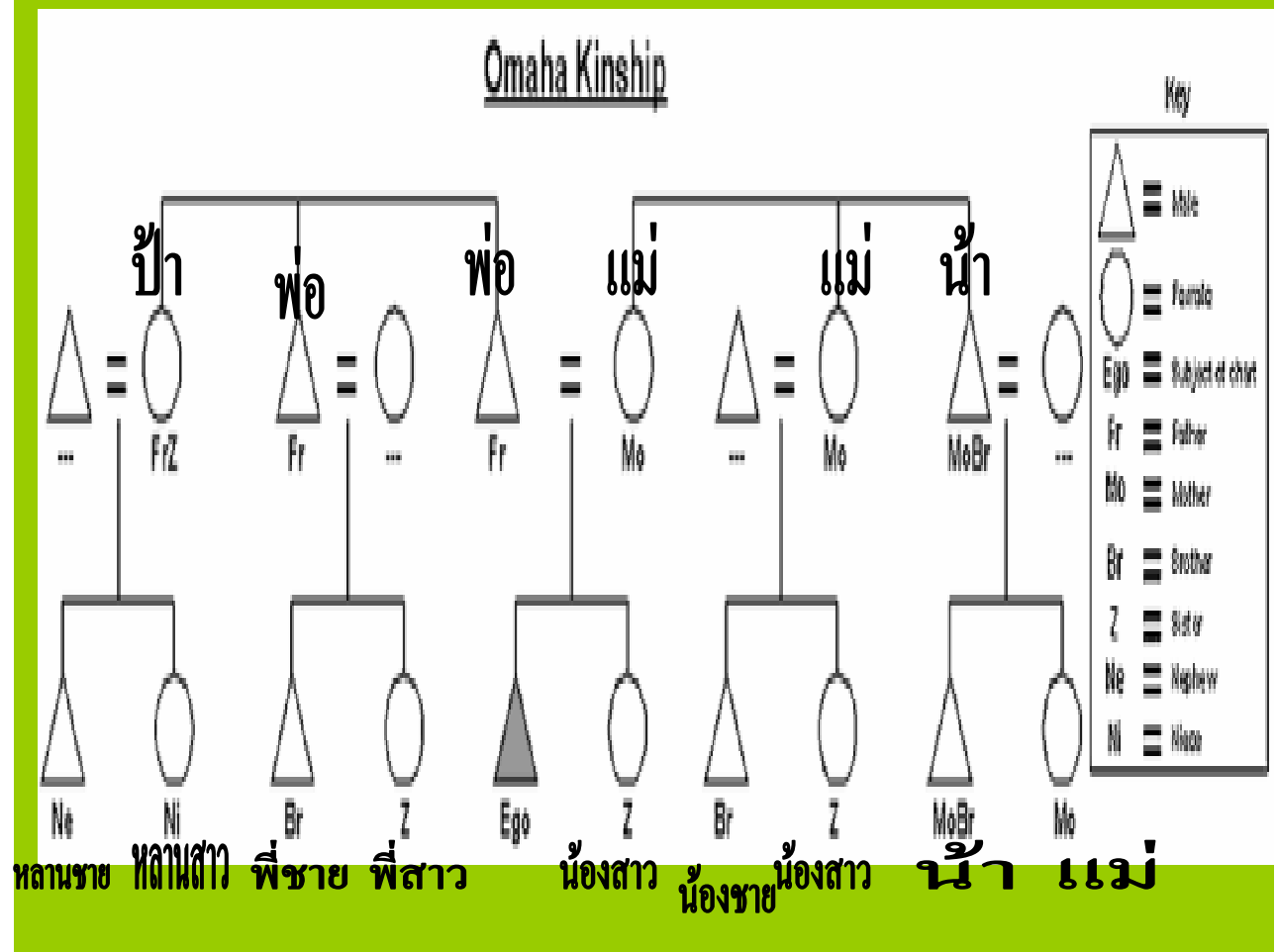
ระบบโอมาฮา

ระบบโอมาฮา (Omaha System) มีลักษณะแตกต่างกับระบบการเรียกชื่อเรือญาติทั้ง 3 ระบบข้างต้น กล่าวคือบางระบบเรียกชื่อเรือญาติกลุ่มเดียวกันโดยใช้คำเดียวกัน บางกลุ่มเรียกญาติรุ่นเดียวกันแยกคำเรียกชื่อเรือญาติต่างกัน ระบบโอมาฮาและระบบโครว์เริ่มกำหนดปัจจัยสำหรับการ

เรียกชื่อเครือญาติโดยเฉพาะ โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างรุ่นอายุของกลุ่มชาติพันธุ์นี้เอง ระบบโอมฮาพบอยู่ในหลายส่วนของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเชื้อสายที่นับเครือญาติฝ่ายมารดา จึงพยายามจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างญาติฝ่ายบิดากับฝ่ายมารดาออกจากกัน ลูกพี่ลูกน้องแนวขวางญาติฝ่ายมารดา เรียกชื่อผสมผสานไปกับญาติรุ่นมารดา อยู่ในแผนภูมิประกอบ กล่าวคือเรียกชื่อเดียวกับพี่สาวน้องสาวของมารดา หรือพี่ชายน้องชายของมารดา ลูกพี่ลูกน้องแนวขวางฝ่ายบิดา เรียกชื่อต่างกันไปเช่น เรียกหลานชาย หลานสาว เป็นรุ่นอายุเดียวกับ “ฉัน” คล้ายกับระบบอีโรกีส์

ระบบโอมฮา มีลักษณะซับซ้อน และไม่มีเหตุผลทางชีววิทยา เป็นระบบการเรียกชื่อเครือญาติที่เน้นกฎการสืบเชื้อสายฝ่ายบิดา ลูกพี่ลูกน้องแนวขวางฝ่ายมารดาจะผสมผสานไปกับสายสกุลของมารดา “ฉัน” สายสกุลของ “ฉัน” มีความสัมพันธ์ระดับเดียวกับญาติพี่น้องผู้เป็นบุตรชายหญิงของพี่สาว น้องสาว ของบิดา และพี่สาว น้องสาวของ “ฉัน”

ระบบโอมาฮา

หมายเลข 2 และ 3 เรียกว่าบิดา

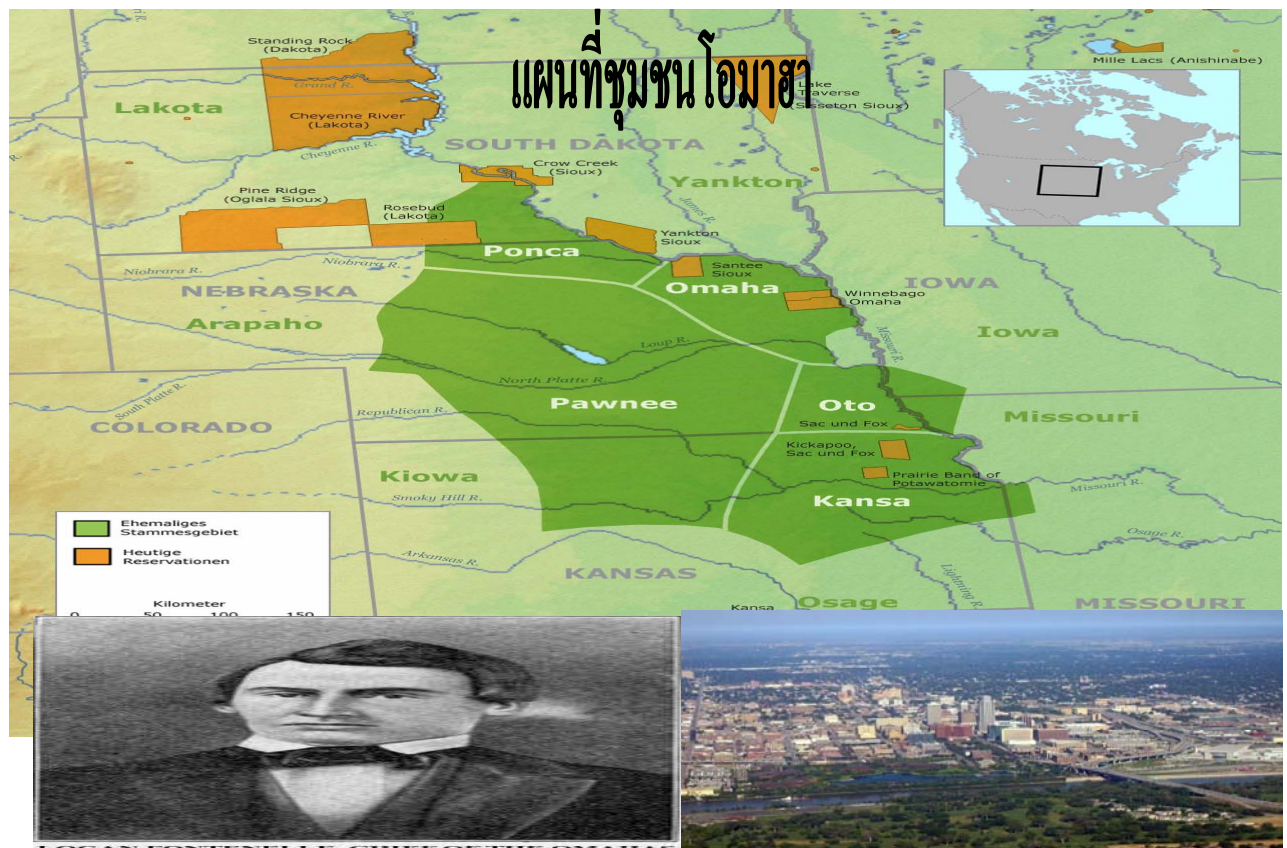
หมายเลข 4 และ 5 เรียกว่ามารดา

หมายเลข 1 และ 6 เรียกว่า ลุง ป้า น้ำหรืออา

หมายเลข 9 ถึง 14 เรียกว่า พี่ชาย พี่สาว น้องชาย และ
น้องสาว

หมายเลข 7 และ 8 เรียกว่า หลานชาย หลานสาว (Nephew, Niece)

หมายเลข 15 และ 16 เรียกตามลำดับญาติรุ่นเดียวกับมารดา

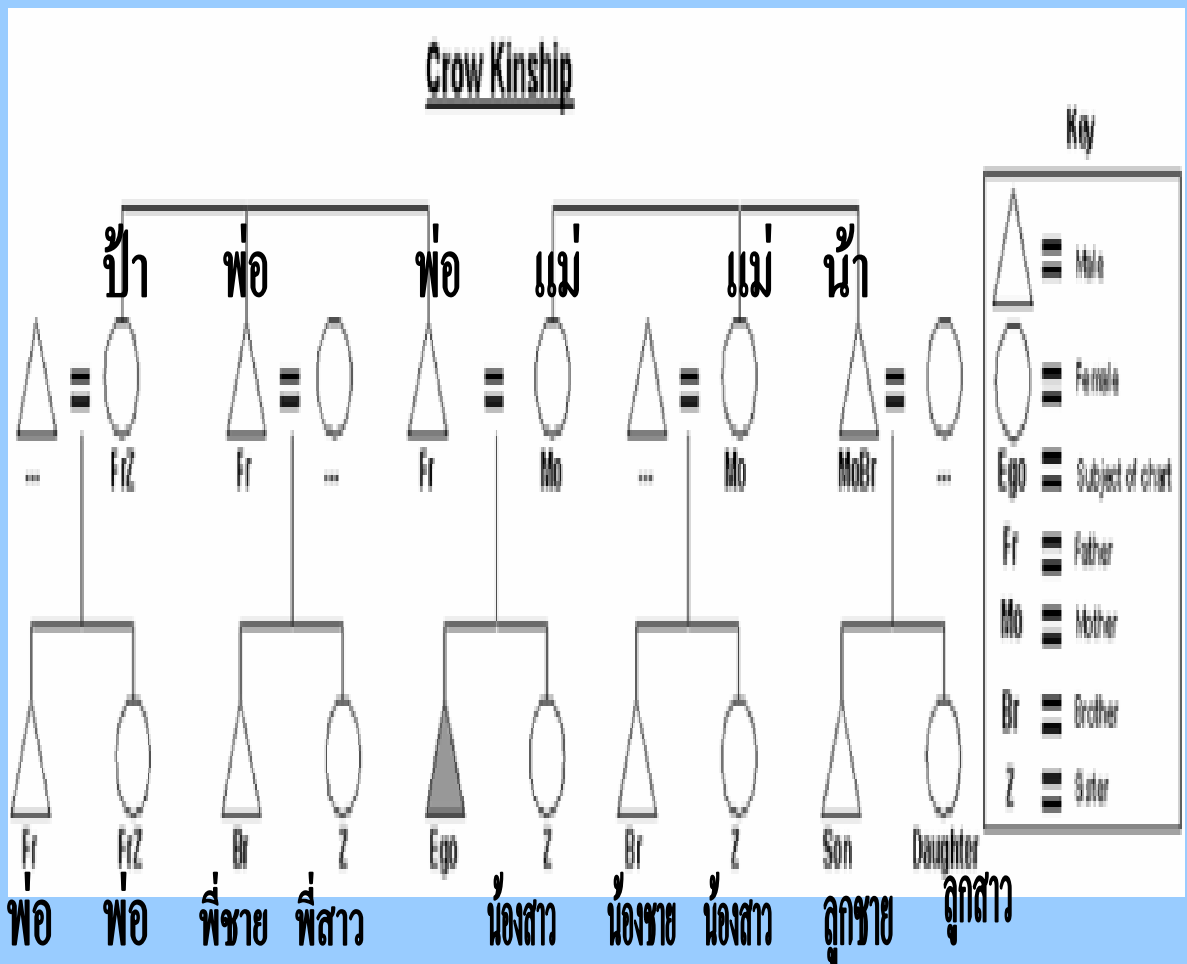

ระบบโครว์

ระบบโครว์ (Crow System) เป็นคำเรียกชื่อเครือญาติตามชื่อเผ่าอเมริกันอินเดียนตอนเหนือ เป็นระบบที่เน้นการนับเชื้อสายฝ่ายมารดา ผสมกับระบบการนับเชื้อสายฝ่ายบิดา จึงเรียกชื่อมารดาและพี่สาว น้องสาวมารดาด้วยคำเดียวกัน เรียกบิดา พี่ชาย น้องชายของบิดาและบุตรชายของพี่สาว

น้องสาวบิดาด้วยคำเดียวกันเรียกพี่สาวน้องสาวของบิดา
 “ฉัน” คำเดียวกับบุตรสาวของพี่สาว น้องสาวบิดาของ “ฉัน”
 ลูกพี่ลูกน้องแนวนานฝ่ายชายของ “ฉัน” ใช้คำเรียกชื่อเครือ
 ญาติเดียวกันว่าเป็นพี่ชาย น้องชายของ “ฉัน” ลูกพี่ลูกน้อง
 แนวนานฝ่ายหญิงจะเรียกชื่อคำเดียวกับพี่ชาย น้องชายของ
 “ฉัน”

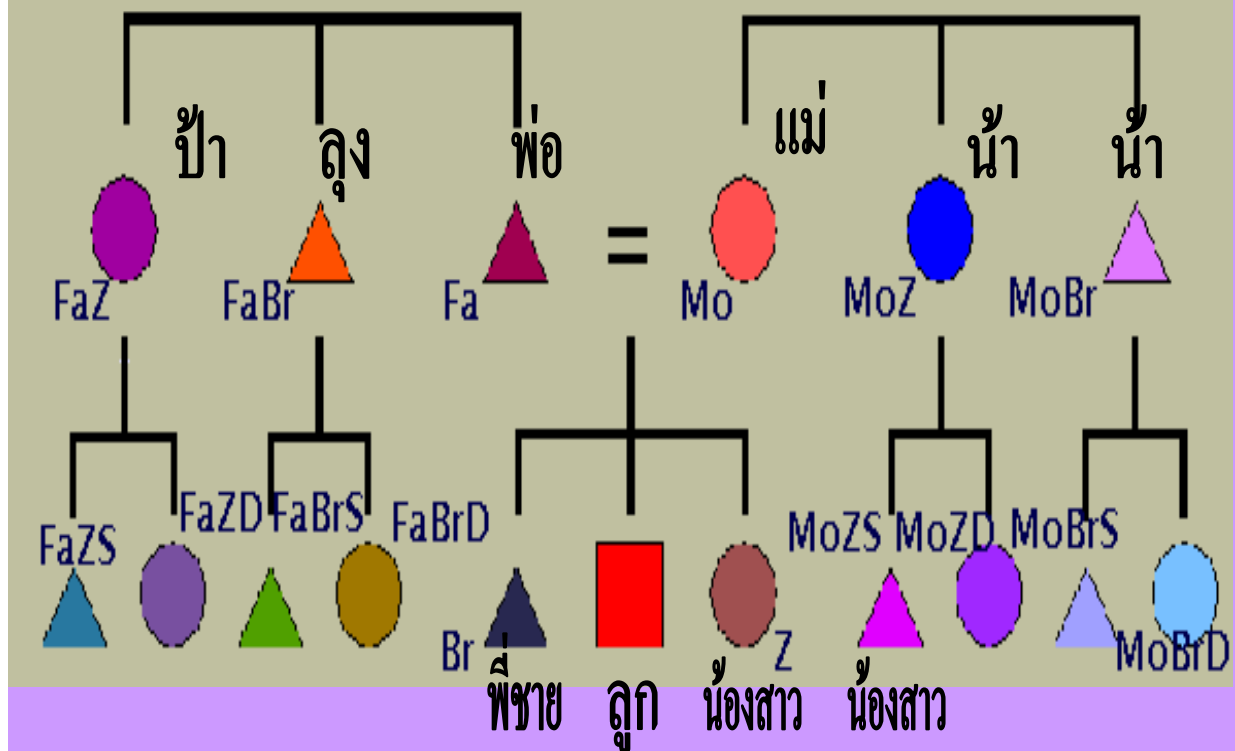
ระบบโครว์

ระบบชูกาน

Sudanese

ระบบชูกาน

ระบบชูกาน (Sudanese System) เป็นระบบที่พบน้อยมากในปัจจุบัน มีคำเรียกชื่อเครือญาติผู้เป็นพี่ชาย น้องชายของมารดา “นั้น” แตกต่างกับกับ พี่ชายน้องชายของบิดา คำเรียกชื่อพี่สาว น้องสาวมารดาจะแตกต่างกับพี่สาวน้องสาวของบิดา ลูกพี่ลูกน้องแต่ละฝ่ายก็เรียกแยกแตกต่างกัน

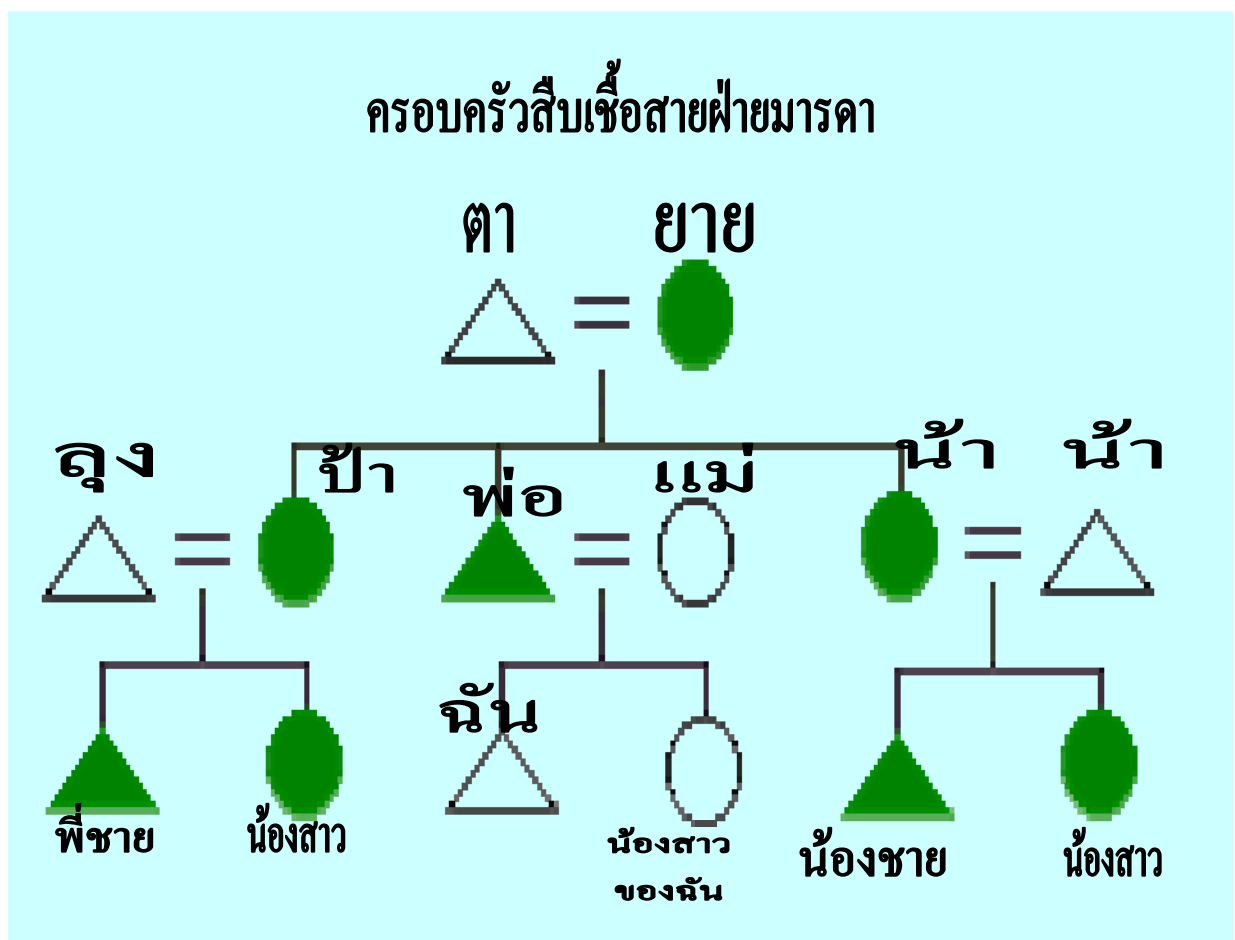
เรียกว่าระบบพรรณนาธิบาย (Descriptive system) เน้นการ
นับเชื้อสายฝ่ายบิดา แต่ก็แตกต่างกับระบบโอมาฮาและ
ระบบอิโรกีส์

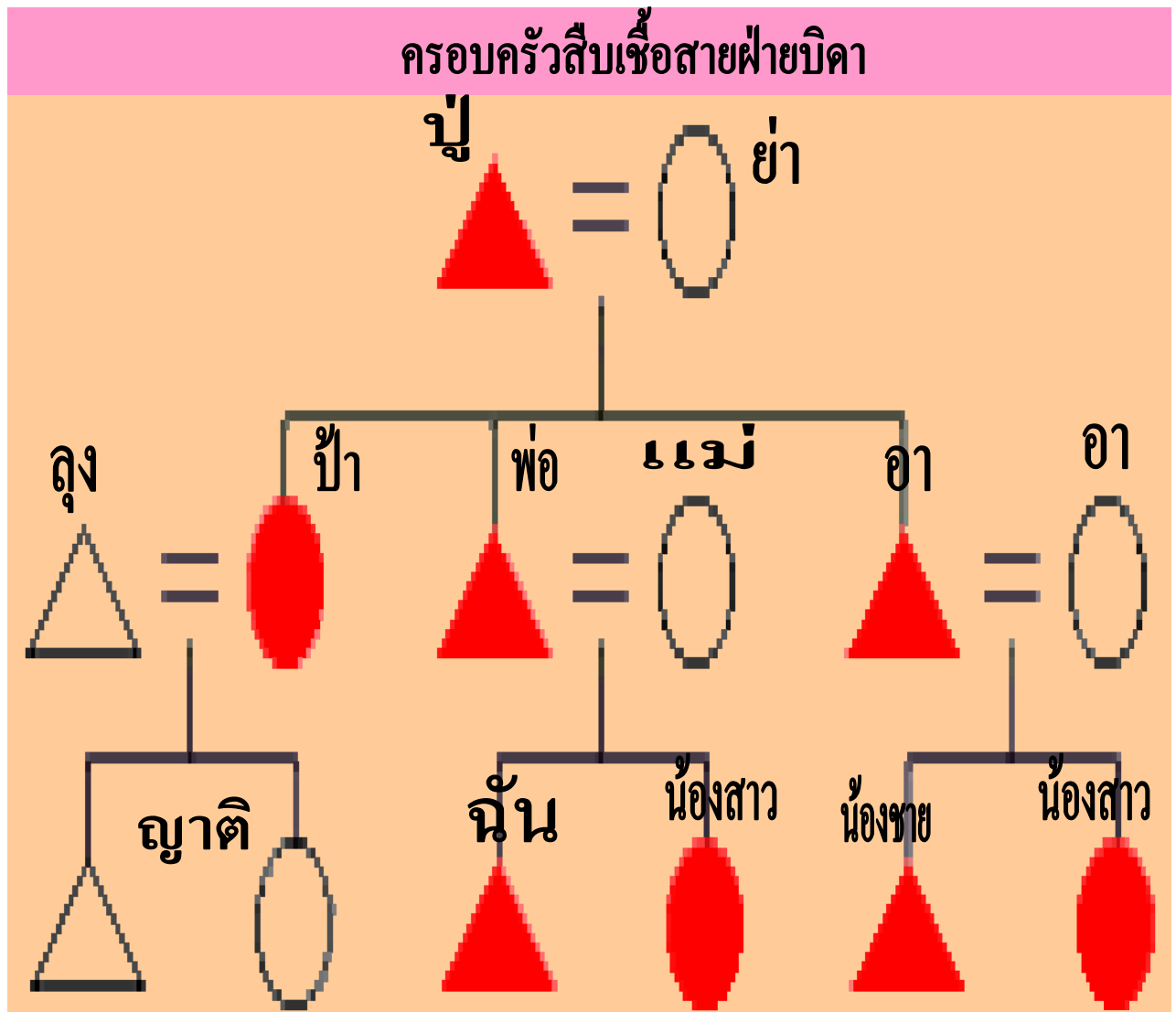

ครอบครัวในสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่ใช้ระบบการนับญาติทั้งสองฝ่าย
คนคนหนึ่งจะนับญาติทั้งฝ่ายบิดาและมารดา นั่นคือ นับรวม
ปู่ ย่า ตา ยาย พี่น้องของปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ลูกหลาน
ของลุง ป้า น้า อา พี่น้องของตัวเอง และลูกหลานของตัวเอง
เป็นเครือญาติพี่น้องทั้งหมด อย่างไรก็ตามสังคมไทย
โดยทั่วไป มีแนวโน้มที่เน้นทางมารดา ทั้งนี้เพราะกฎเกณฑ์

ในการตั้งบ้านเรือนในสังคมไทยโดยทั่วไปทุกภาค นิยมให้
 หนุ่มสาวที่เพิ่งแต่งงานใหม่อาศัยในบ้านบิดามารดาของฝ่าย
 หญิง (matrilocality) ซึ่งในภาษาพูดเรียกว่า "แต่งงานเขยเข้า
 บ้าน" แต่ก่อนในสังคมชนบท ถ้าเราถามผู้ชายที่กำลังจะ
 แต่งงานว่า "แต่งงานแล้วจะไปอยู่ที่ไหน" มักจะได้รับ
 คำตอบว่า "ไปอยู่บ้านพ่อตา" ซึ่งตรงข้ามกับธรรมเนียมจีน
 ที่นิยม "แต่งงานสะใภ้เข้าบ้าน" ซึ่งเป็นธรรมเนียมนิยมการตั้ง
 ถิ่นฐานที่อิงบิดามารดาของฝ่ายชาย

แบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติโดยส่วนใหญ่ในอดีตคือ หนุ่มสาวจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิงสักระยะหนึ่ง โดยฝ่ายชายจะช่วยพ่อตาทำนา ถือเป็นการให้แรงงานแก่ฝ่ายเจ้าสาว ซึ่งมีลักษณะคล้ายสินสอดที่มอบให้พ่อแม่เจ้าสาว แต่เป็นการให้จากฝ่ายชายไปสู่ฝ่ายหญิงในรูปของแรงงานในทางภาคเหนือถือว่าการให้แรงงานเช่นนี้เป็นทางหนึ่งเพื่อตอบแทนบรรพบุรุษทางฝ่ายหญิงที่ให้ความคุ้มครองดูแลมาจน

เติบโตใหญ่ ต่อเมื่อลูกสาวคนที่สองแต่งงานและพาสามีเข้ามา
 อยู่ในบ้าน ลูกสาวคนโตและลูกเลยคนโตจะย้ายออกไป ซึ่ง
 อาจจะ "ออกเรือน" ไปสร้างบ้านใหม่อีกหลังต่างหากแต่อยู่
 ในบริเวณเดียวกันกับบ้านพ่อแม่ฝ่ายหญิงหรืออาจจะ
 เปลี่ยนไปอยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านของพ่อแม่ฝ่ายชายหรือ
 อาจจะไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใหม่ต่างหากเดี่ยวๆ ในหมู่บ้านเดิม
 หรือที่อื่น เมื่อลูกสาวคนที่สามแต่งงาน ลูกสาวคนที่สองและ
 เขยคนที่สองก็จะทำเช่น เดียวกัน ตามธรรมเนียมไทยเมื่อลูก
 สาวคนเล็กแต่งงานและพาเขยเล็กเข้ามาอยู่ในบ้าน ลูกสาวคน
 เล็กมีหน้าที่ดูแลพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า และจะอยู่กับพ่อ แม่จน
 พ่อแม่เสียชีวิต และบ้านก็จะตกเป็นของลูกสาวคนเล็กและ
 สามี

ที่กล่าวมานั้นเป็นรูปแบบในอุดมคติของธรรมเนียมการ
 ย้ายที่อยู่หลังการแต่งงาน ซึ่งนิยมไปอยู่กับครอบครัวพ่อแม่
 ของฝ่ายหญิง แต่ในบางสถานการณ์ เช่น ในครอบครัวที่ไม่มี
 ลูกสาวมีแต่ลูกชายเพียงคนเดียว ทางพ่อแม่ของฝ่ายชายก็จะ
 พยายามแต่งสะใภ้เข้าบ้าน เพื่อที่จะได้มีลูกคอยดูแลในยามแก่
 เฒ่า หรือในกรณีที่ฝ่ายชายร่ำรวยกว่ามาก ก็อาจจะอยากให้
 ฝ่ายหญิงมาอยู่กับครอบครัวพ่อแม่ของฝ่ายชายแทน

สืบเนื่องจากกฎเกณฑ์คนไทยที่นิยมตั้งบ้านเรือนก่อนมาทาง
 ครอบครัวยุคฝ่ายหญิง และฝ่ายชายนิยม "แต่งงาน" ไปอยู่
 ที่อื่น ซึ่งถ้าที่ใดนิยมแต่งงานกับคนนอกหมู่บ้าน จะมีผลให้
 หมู่บ้านหนึ่งๆ เป็นที่รวมของครอบครัวและเครือญาติของ
 ฝ่ายหญิง เด็กที่เติบโตมาจะใกล้ชิดสนิทสนมกับยายมากกว่า
 ย่า และสนิทกับน้ำซึ่งเป็นน้องของแม่มากกว่าอาซึ่งเป็นน้อง
 ของพ่อ จึงเป็นลักษณะของเครือญาติที่เน้นมาทางมารดา ใน
 หมู่บ้านหนึ่งๆ จึงมักจะพบลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่มีบ้านที่
 ประกอบด้วยพ่อตา แม่ยาย ลูกสาวคนเล็กและลูกเขยคนเล็ก
 และหลาน ในบริเวณเดียวกันอาจจะมีบ้านของลูกสาวคนโต
 และลูกสาวคนรอง ทำให้กลุ่มของบ้านมีลักษณะการรวมกัน
 โดยมีฝ่ายหญิงเป็นหลัก เพราะฉะนั้นหมู่บ้านทั้งหมู่บ้านก็จะ
 ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ ของบ้านที่เป็นครอบครัว เครือญาติ
 กัน (<http://kanchanapisek.or.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 13
 สิงหาคม 2553)

แนวโน้มของครอบครัวไทย

จากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์และภาวะความทันสมัยที่
 เน้นปัจเจกบุคคลและค่านิยมในการบริโภคและวัตถุนิยมมากขึ้น

(www.panyathai.or.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2553) ส่งผลให้สังคมมีการแข่งขัน ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อุตสาหกรรมและกระแสเศรษฐกิจของประเทศและโลก ส่งผลต่อค่าครองชีพและแบบแผนของครอบครัว ผลกระทบดังกล่าวจะส่งผลให้ครอบครัวมีแนวโน้มประสบปัญหา ดังนี้

1. โครงสร้างของครอบครัวทั้งในเมืองและในชนบทที่เป็นครอบครัวเดี่ยวจะมีแนวโน้มที่ขนาดของครอบครัวเล็กลง และรูปแบบของครอบครัวจะมีหลากหลายมากขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
2. โครงสร้างของครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลสองวัย คือ ผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้นโดยเฉพาะในชนบทเนื่องจากการที่หนุ่มสาววัยแรงงานอพยพเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่ เมื่อมีครอบครัวและมีบุตรโดยยังไม่มีความพร้อม ประกอบกับปัญหาค่าครองชีพสูง ก็จะส่งลูกไปให้ปู่ย่าตายายช่วยเหลือเลี้ยงดู จึงทำให้ครอบครัวในชนบทมีโครงสร้างเพียงบุคคลสองวัยคือ วัยสูงอายุและเด็กมากขึ้น
3. ผู้สูงอายุในชนบทที่เคยมีบทบาทในการถ่ายทอดคุณธรรมและวัฒนธรรมให้แก่ลูกหลาน และเป็นวัยที่ควรจะได้รับดูแล

เอาใจใส่จากลูกหลาน จะถูกปรับเปลี่ยนบทบาทและรับภาระมากขึ้นในการทำหน้าที่แทนพ่อและแม่เด็กโดยจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูเด็กทั้งในทางกายภาพและจิตใจ โดยเฉพาะหนุ่มสาวที่อพยพมาจากชนบทและแสวงหางานทำในเมือง เมื่อมีบุตรก็จะส่งลูกให้ปู่ย่า ตายายช่วยเลี้ยงดูแทน สำหรับผู้ที่มีความรับผิดชอบก็จะมี การติดต่อ ส่งเสียเงินทองเป็นค่าเลี้ยงดู ผู้สูงอายุจะไม่ต้องรับภาระในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูหลาน แต่ในกรณีที่พ่อแม่เด็กไม่รับผิดชอบและห่างเหินการติดต่อ ก็จะทำให้ผู้สูงอายุต้องรับภาระหนักขึ้นทั้งในการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องให้ การอบรม สั่งสอนเด็กด้วย ซึ่งภาระดังกล่าวส่งผลต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ การที่เด็กไม่ได้รับความใกล้ชิดกับพ่อและแม่ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก อีกด้วย ปัจจุบันจึงพบเด็กที่เติบโตขึ้นมีปัญหาทางจิตเวชมากขึ้น โดยเฉพาะโรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล ฆ่าตัวตาย ติดสารเสพติด ประพฤติผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย มีความก้าวร้าวรุนแรง ประพฤติผิดทางเพศ

4.ครอบครัวที่สามีและภรรยาอยู่ร่วมกันโดยไม่มีการจดทะเบียนสมรสมีมากขึ้น เนื่องจากค่านิยมในการรักอิสระ และไม่ต้องการพึ่งพิง ดังนั้นวิจัยที่ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย การศึกษาพบว่ายังมีครอบครัวที่คู่

สมรสอยู่ด้วยกันโดยไม่ได้อจดทะเบียนสมรส ทั้งนี้โดยมีเหตุผลอันมาจากค่านิยมที่เปลี่ยนไป เหตุผลของการไม่จดทะเบียนสมรสมากที่สุด คือ ไม่อยากจด ไม่จำเป็น อยู่กันด้วยใจ ไม่มีใครนิยมจดหรืออยู่ด้วยกันมานานแล้ว (ร้อยละ 35.9) รองลงมาคือ ความยุ่งยากของการจดทะเบียน เช่น ไม่มีเวลา ไม่มีบัตรประชาชน หรือทะเบียนบ้าน (ร้อยละ 31.2) กลัวมีปัญหาในการทำนิติกรรมจะได้เล็กลง ป้องกันการมีปัญหารื่องทรัพย์สินสมบัติ ไม่อยากเป็นนาง (ร้อยละ 13.5) เป็นต้น

5. ครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงดูตามลำพังมีมากขึ้น เนื่องจากอัตราการหย่าร้างที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การแยกกันอยู่ของครอบครัว และจากการเสียชีวิตของคู่สมรส โดยเฉพาะครอบครัวที่มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัวและเลี้ยงดูตามลำพังจะมีแนวโน้มสูงขึ้น การที่ครอบครัวมีผู้ปกครองที่เป็นพ่อหรือแม่คนเดียว ทำให้ต้องแบกความรับผิดชอบทั้งของตนเอง ครอบครัวและบุตรเพิ่มขึ้น ครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวต้องรับภาระหนักด้านเศรษฐกิจ ประสบปัญหาความเครียดและความวุ่นวาย ทำให้ไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนและการช่วยเหลือลูกในด้านการเรียนอย่างเหมาะสม

6. การเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว พ่อแม่จะมีระยะเวลาการเลี้ยงดูและการอยู่กับลูกสั้นลง เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจและ

การให้ความสำคัญกับบทบาททางหน้าที่การงานมากกว่า
ครอบครัว เด็กเล็กจะถูกเลี้ยงดูในลักษณะดังนี้

- ปู่ย่า ตายายเลี้ยงดูแทน สำหรับครอบครัวที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคงและมีถิ่นฐานอยู่ในชนบท เมื่อคลอดบุตรและเลี้ยงดูได้ระยะหนึ่งก็จะส่งให้ปู่ย่า ตายายช่วยเลี้ยงดูแทน พ่อแม่จะอยู่กันตามลำพัง

- มีผู้ช่วยดูแลเด็กโดยการว่าจ้างบุคคลมาช่วยเลี้ยงดูที่บ้านแทน พ่อแม่จะออกไปทำงานนอกบ้าน เด็กจะอยู่กันตามลำพังกับผู้ช่วยดูแล ซึ่งเด็กจะต้องอยู่กับผู้ช่วยดูแลทั้งวัน หากบุคคลที่ได้มีคุณภาพจะทำให้เด็กมีการพัฒนาการที่ดี หรือหากมีผู้สูงอายุที่เป็นปู่ย่า ตายายอยู่ด้วยจะช่วยควบคุมการเลี้ยงดูได้ด้วย ในทางกลับกัน หากผู้ช่วยดูแลเด็กไม่มีคุณภาพและคุณธรรม ก็จะมีผลต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็กต่อไป

- การจ้างสถานรับเลี้ยงเด็ก ซึ่งมีทั้งเข้าไป-เย็นกลับ และรับกลับสัปดาห์ละครั้ง

สำหรับเด็กที่ถูกเลี้ยงดูในลักษณะที่ (2) และ(3) เมื่อเด็กมีอายุได้ 2-3 ปี จะส่งเข้าสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนหรือโรงเรียนอนุบาล ซึ่งสถานการณดังกล่าวจะมีผลต่อพัฒนาการของเด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

7. เด็กกำพร้าพ่อหรือแม่หรือทั้งพ่อและแม่อันเนื่องมาจากพ่อแม่เสียชีวิตจากการติดเชื้อเอดส์ มีจำนวนมากขึ้น

ครอบครัวไทยจะไปทางไหนดี

(<http://www.love4home.com> เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2553) ได้สรุปข้อเสนอทิศทางการครอบครัวไทยที่สำคัญคือ

ประการที่ 1 ภาควิชาครอบครัว ที่ประกอบด้วย องค์การภาครัฐ ภาคเอกชน นักวิชาการและประชาชน(โดยการทำงานร่วมกันของโครงการครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันครอบครัวรักลูก)มีมติเห็นพ้องร่วมกันว่า

1.1 ถึงเวลาแล้วที่รัฐบาลควรประกาศให้ "ครอบครัวเป็นวาระแห่งชาติ" โดยระดมทุกองค์กรและทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ระดับระดับชาติไปจนถึงรากหญ้าในชุมชน ร่วมกันสำรวจทบทวนกลไกของรัฐและสังคม รวมทั้ง ร่วมกันปกป้องคุ้มครองครอบครัวอย่างจริงจัง เพื่อให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ของตนได้เต็มศักยภาพ

1.2 สร้างพื้นที่จัดการเรียนรู้ด้านครอบครัวทั่วประเทศ ในทุกรูปแบบ ทุกกลไกทุกภาคส่วน และทุกระดับเพื่อให้เกิดเวทีครอบครัวเรียนรู้ - ครอบครัวศึกษาแก่บุคคลทุกเพศทุกวัยในทุกระบบและทุกชุมชน

1.3 ขยายพื้นที่สร้างสรรค์และจำกัดพื้นที่ที่ไม่
สร้างสรรค์(จัดระบบโซนนิ่ง)โดยให้มีพื้นที่สาธารณะที่
ปลอดภัย - มีคุณภาพเป็นแหล่งเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน
สำหรับครอบครัวและชุมชน

1.4 พัฒนาสื่อสร้างสรรค์ต่อครอบครัว โดยจำกัด
ควบคุมสื่อที่ทำร้ายเด็กและครอบครัวอย่างจริงจัง รวมทั้ง
ผลิตและเผยแพร่สื่อที่มีคุณภาพ กำจัดสื่อลามก สื่อรุนแรง
บนทุกสื่อทุกแพลตฟอร์มเพื่อเฝ้าระวังสื่อ

1.5ปรับปรุงกฎหมายและระบบสวัสดิการเพื่อการ
ปกป้องและช่วยเหลือครอบครัวทุกกลุ่ม..ให้เกิดผลบังคับใช้
กฎหมายตลอดอย่างจริงจัง มีศูนย์รับเลี้ยงเด็กในที่ทำงาน..
เพิ่มความช่วยเหลือพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ยากลำบาก
รวมทั้งพ่อแม่ที่มีลูกพิการ พ่อแม่ที่ยากจนอย่างเหมาะสม

ประการที่ 2 ถึงเวลาแล้วที่ทุกครอบครัวต้องหันกลับมา
ใช้เวลากับตนเองและสมาชิกในครอบครัวให้มากขึ้น ให้เวลา
พูดคุยรับฟังปัญหา -ความรู้สึกลึกซึ้งทุกข์ของครอบครัว..มอบ
สัมผัสรักที่อบอุ่นใกล้ชิดกันแก่นำมาซึ่งความเชื่อมั่น
ไว้วางใจต่อกันในครอบครัว

ประการที่ 3 กลไกของรัฐต้องเร่งรณรงค์ส่งเสริมให้

"วันอาทิตย์เป็นวันครอบครัว"เพื่อให้ทุกครอบครัวมีโอกาสใช้เวลาว่างทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกันอย่างมีคุณภาพ.. เป็นที่น่ายินดีที่ขณะนี้ มี องค์การบริหารส่วนจังหวัด -อบจ. หลายแห่งให้ความสนใจวางแผนจัดกิจกรรม Beautiful Sundayและค่ายสายสัมพันธ์พ่อ-แม่-ลูกขึ้นในท้องถิ่นแล้ว

ประการที่ 4 ทุกฝ่ายต้องช่วยกันเป็นหูเป็นตา ฝ้าระวัง ป้องกัน ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ครอบครัวเพื่อนบ้านที่ประสบปัญหาเพื่อมิให้เกิดปัญหาความรุนแรงในเด็ก สตรี และครอบครัว โดยต้องถือว่า "ความรุนแรงในครอบครัวมิใช่เรื่องส่วนตัว..แต่เป็นเรื่องของทุกคน" อย่างไรก็ตามขณะนี้ ได้มีกลไกโรงพยาบาลประจำจังหวัดทั่วประเทศ จัดตั้ง "ศูนย์พึ่งได้"ขึ้นเพื่อช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำรุนแรงในภาวะวิกฤต(One Stop Crisis Center) ในระบบสหวิชาชีพ แล้วโดยผู้ประสบปัญหาและผู้พบเห็นเหตุการณ์สามารถแจ้ง Hotline สายด่วนของศูนย์พึ่งได้ตลอด 24 ชั่วโมง เช่นเดียวกับ Happy Line 1507 ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่พร้อมให้คำปรึกษาปัญหาเร่งด่วน 24 ชั่วโมง

ประการที่ 5 สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายครู - พ่อแม่ ใน

แต่ละโรงเรียนให้มากที่สุดเพื่อเป็นกลไกในการดูแล ฝึกระวัง
สำรวจ ป้องกัน และแก้ไขปัญหาคีร์ ยาวชนและครอบครัว
ได้อย่างเข้าถึงและทันต่อเหตุการณ์มากขึ้น

ประการที่ 6 สนับสนุนให้ทุกชุมชน ตำบล และ
จังหวัดทั่วประเทศ เกิด "ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน" ที่
ริเริ่มโดยชุมชน บริหารจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชนให้มาก
ที่สุด โดยศูนย์ดังกล่าวจะทำหน้าที่เป็นกลไกในการฝึกระวัง
ดูแลป้องกัน ช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาครอบครัวและชุมชนได้
อย่างทันท่วงทีและประสิทธิภาพ..ควบคู่ไปกับการสนับสนุน
ให้ อบจ./ อบต./ เทศบาล จัดกิจกรรมสนับสนุนครอบครัว
ผาสุกเพื่อเตรียมความพร้อมคู่สมรสหรือครอบครัวใหม่..ให้มี
ความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการใช้ชีวิตคู่ และการเลี้ยงดูลูก
อย่างเหมาะสมต่อไปด้วย

ประการที่ 7 สนับสนุนให้เกิด "สมัชชาครอบครัว
จังหวัด" และ "สมัชชาครอบครัวแห่งชาติ" เพื่อเป็นกลไกใน
การสำรวจ - ทำความเข้าใจสถานการณ์ครอบครัวของแต่ละ
จังหวัดและทำความเข้าใจภาพรวมระดับประเทศ..โดย
สมัชชาครอบครัวแห่งชาติจะมีภารกิจรายงานสถานการณ์
ครอบครัวไทยเป็นประจำทุกปีเพื่อเสนอให้รัฐสภาและรัฐบาล

รับทราบและนำไปปรับปรุงแก้ไขนโยบายและแนวทางปฏิบัติ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาครอปครัวและสังคมไทยในระยะยาว (www.panyathai.or.th เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2553)

สถานการณ์ครอบครัวไทย

ผลการศึกษาและสถิติเกี่ยวกับครอบครัวมีข้อจำกัดและไม่ทันสมัย (สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545) อย่างไรก็ตาม ได้มีการวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวโดยใช้ข้อมูลที่หน่วยงานต่าง ๆ ทำการจัดเก็บล่าสุดเท่าที่มีในปัจจุบัน สรุปได้ต่อไปนี้

(1)รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยครอบครัวขยายที่มีที่ปู่ย่าตายาย และ/หรือญาติอื่น ๆ ลดลงจากร้อยละ 56.9 ในปี 2542 เป็น 56.1 ในปี 2543 และเป็น 55.5 ในปี 2545 และครอบครัวเดี่ยวที่มีสามีและ/หรือภรรยาและ/หรือลูกเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 31.3 ในปี 2542 เป็น 31.6 ในปี 2543 และ 32.1 ในปี 2545 โดยครัวเรือนคนเดียวลดลงจากร้อยละ 0.8 ในปี 2542 เป็น 0.6 ในปี 2545 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

(2) ขนาดของครอบครัวโดยเฉลี่ยลดลงอย่างต่อเนื่อง จาก 4.4 คนต่อครัวเรือน ในปี 2533 เป็น 3.9 คนต่อครัวเรือน ในปี 2543 และ 3.5 คน ต่อครัวเรือน ในปี 2545 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

จำนวนครัวเรือนและค่าเฉลี่ยขนาดครัวเรือนในปี พ.ศ.2543 มีครัวเรือนทั้งสิ้น 15,660 ครัวเรือน ครัวเรือนมีขนาดเฉลี่ย 3.9 มีขนาดเล็กกว่าครัวเรือนปี พ.ศ.2533 มีสมาชิกในครัวเรือน 4.4

ตารางแสดงขนาดครัวเรือนเฉลี่ยตั้งแต่ปี พ.ศ.2503-2543

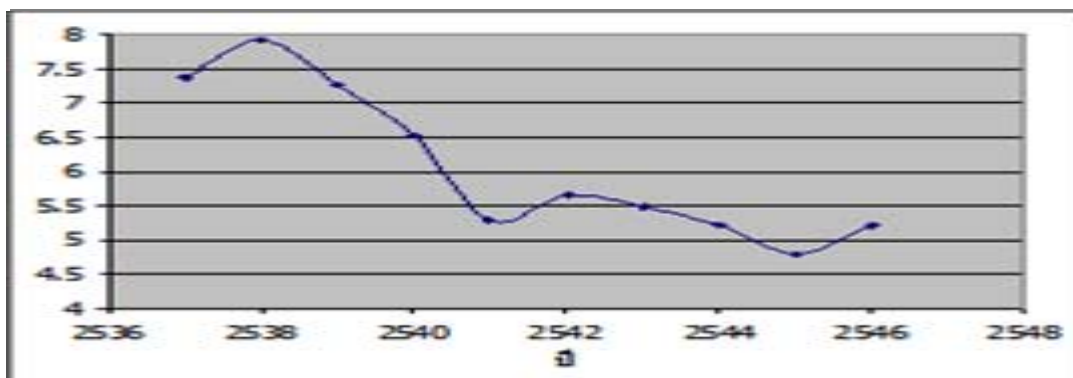
ปี	เฉลี่ย
2503	5.6
2513	5.7

2523	5.2
2533	4.4
2543	3.9

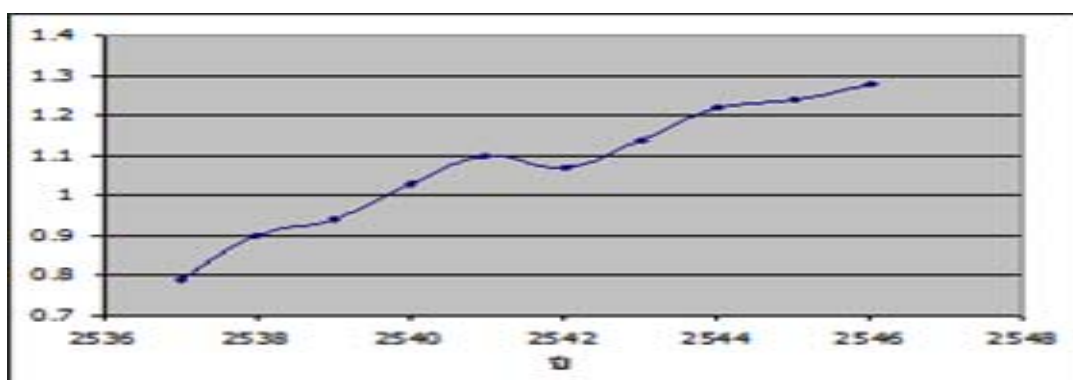
แหล่งที่มา <http://web.nso.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2553

(3) อัตราการจดทะเบียนสมรสลดลง จากอัตรา 26.6 คู่ ต่อ 1,000 ครัวเรือน ในปี 2539 เป็น 19.8 คู่ ต่อ 1,000 ครัวเรือน ในปี 2541 และ 18.6 คู่ ต่อ 1,000 ครัวเรือน ในปี 2544 ในขณะที่อัตราการหย่าร้างเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จาก 3.45 คู่ ต่อ 1,000 ครัวเรือน ในปี 2539 เป็น 4.36 คู่ ต่อ 1,000 ครัวเรือน ในปี 2544 โดยเฉพาะครอบครัวในเขต กรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีอัตราการหย่าร้างสูงที่สุด โดยในปี 2539 มีอัตราการหย่าร้างคิดเป็น 4.65 คู่ ต่อ 1,000 ครัวเรือน เพิ่มขึ้นเป็น 5.93 คู่ ต่อ 1,000 ครัวเรือนในปี 2544 ส่วนภาคใต้มีอัตราการหย่าร้างน้อยที่สุด แต่มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น (กรมการปกครอง)

แผนภูมิที่ 8 อัตราการจดทะเบียนสมรสของประชากร ปี 2537 - 2546

แผนภูมิที่ 9 อัตราการจดทะเบียนหย่าของประชากร ปี 2537 - 2546

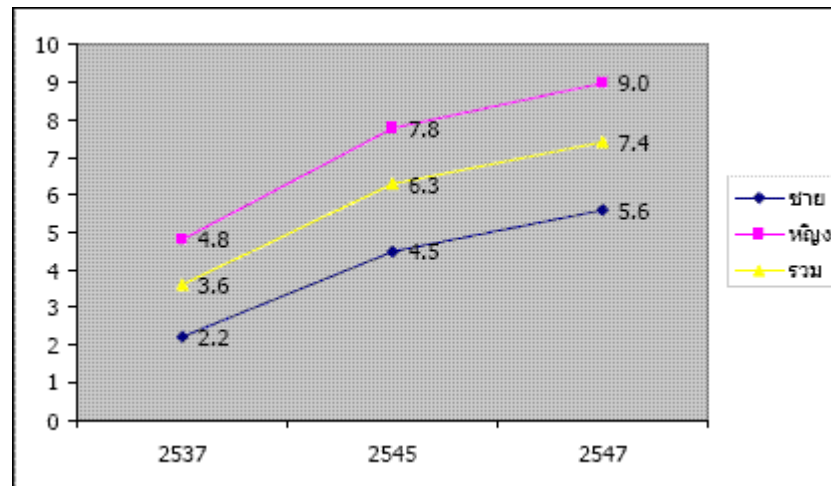
แหล่งที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

(4) จำนวนผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ 20.2 ในปี 2543 (หนังสือสำมะโนประชากรและเคหะ ปี 2543 เรื่อง การจำแนกลักษณะของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

(5) จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี 2545 มีผู้สูงอายุ 5,990คน ในจำนวนประชากร 1,000,000 คน และเพิ่มขึ้นเป็น 6,171 คน ในจำนวนประชากร 1,000,000

คน ในปี 2546 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2545)

แผนภูมิแสดงร้อยละของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว จำแนกตามเพศ พ.ศ.2537 พ.ศ.2545 และ พ.ศ.2547

- แหล่งที่มา 1. การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ. ศ.2537 และ 2545 สำนักงานสถิติแห่งชาติ
2. การสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ. ศ.2547 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

(6) ความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัวมีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ ช่วงก่อนเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว มีค่าร้อยละ 68.48 ระหว่างเกิดวิกฤตลดลงเหลือร้อยละ 66.89 ภายหลังวิกฤตลดลงเหลือร้อยละ 63.35 และยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2544 และ 2545 เหลือร้อยละ 62.92 และ 62.21 ตามลำดับ สัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัว ค่าดัชนีลดลงจากร้อยละ 75.78 ในช่วงเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ เหลือร้อยละ 69.41 ในช่วงหลังวิกฤต

และลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2544-2545 เหลือร้อยละ 67.49 ด้านการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจมีทิศทางดีขึ้น จากร้อยละ 53.34 ในช่วงวิกฤต เป็นร้อยละ 55.82 ภายหลังวิกฤต และเพิ่มเป็นร้อยละ 57.57 ในปี 2544 แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุง (ตัวชี้วัดครอบครัวยุติมีสุข สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545)

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (<http://www.m-society.go.th>) ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวในสังคมไทย ทางด้านต่าง ๆ จะเห็นว่าครอบครัวในปัจจุบันเผชิญกับภาวะการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากปัจจัยภายในครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะหลากหลายยิ่งขึ้น และสมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจยังผลให้เกิดความสั่นคลอนของสถาบันครอบครัว โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งด้านโครงสร้างและความสัมพันธ์หรือพันธะระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวที่มีต่อกันทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศ

-ปัญหาต่าง ๆ อาจรวมเรื่องดังต่อไปนี้ความยากจน ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้ครอบครัวจำนวนมากประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจมากที่สุด ส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้โดยตรง หัวหน้าครอบครัวตกงาน ทำให้ขาดรายได้จนเจือครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม รองลงมาเป็น กลุ่มรับจ้างใช้แรงงาน และทำงานประจำรับเงินเดือน

-การแพร่ระบาดของยาเสพติดติดพบมากในกลุ่มวัยรุ่น อายุ 15 - 24 ปี ทั้งหญิงและชาย สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญ บิดามารดาหย่าร้าง เด็กขาดความอบอุ่น ได้รับการเลี้ยงดูแบบอิสระปล่อยตามสบาย ทำให้ขาดที่พึ่ง หรือการชี้แนะให้คำปรึกษา ทำให้ขาดการควบคุมตนเอง พักอาศัยอยู่ในบริเวณที่ซื้อขายยาเสพติด และเพื่อนมีส่วนสำคัญที่ชักจูงให้เริ่มเสพยาเสพติด

-การติดเชื้อโรคเอดส์ พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นและผู้ใช้แรงงาน นำไปสู่การติดเชื้อและเสียชีวิตจากโรค

เอดส์ ทำให้แพร่เชื้อไปยังสมาชิกในครอบครัว เมื่อพ่อแม่ติดเชื้อและเสียชีวิตลง ลูกที่ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ กลายเป็นเด็กกำพร้าไร้ที่พึ่ง

-ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว การกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรีในครอบครัว มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากความไม่รับผิดชอบต่อครอบครัวของฝ่ายชาย การใช้อำนาจหรืออารมณ์ในการตัดสินปัญหาและมีพฤติกรรมก้าวเมานในสิ่งเสพติด ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท และทำร้ายกันทั้งทางร่างกาย และจิตใจ

-สัมพันธภาพภายในครอบครัวเสื่อมถอยลง พ่อ-แม่-ลูก ไม่ได้ทำบทบาทหน้าที่ของตนเต็มที่ ละเลยการอบรมปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม รวมทั้ง การหล่อหลอมบุคลิกภาพและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ผลักภาระโดยให้เป็นหน้าที่ของสถาบันอื่นในสังคมมากขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ

-เด็กถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้มีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย ขาดความรักความเอาใจใส่จากพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดู มีทั้งเด็กถูกทอดทิ้งปล่อยปละละเลย เด็ก

กำพร้า เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ

-ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่ตามลำพัง ไม่ได้ได้รับความสนใจดูแลเท่าที่ควร โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทเป็นจำนวนมาก ถูกทอดทิ้งให้รับภาระเลี้ยงดูหลาน เนื่องจากพ่อแม่ไปประกอบอาชีพต่างถิ่น ทำให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยควรจะได้พักผ่อน ต้องรับผิดชอบดูแลเด็กที่ยังช่วยตนเองไม่ได้ ในภาวะที่ผู้สูงอายุเองก็ต้องการให้ดูแลเกื้อหนุนปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีต่อชุมชนและสังคมมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น จึงเป็นแนวโน้มที่น่าเป็นห่วง เพราะการที่สมาชิกในสังคมไม่ได้สังสรรค์ร่วมมือกัน โอกาสที่จะสร้างพลังในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติจะเป็นไปด้วยความยากลำบากมากขึ้น

(<http://www.m-society.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2553)

สังคมไทยปัจจุบันมีครอบครัวเดี่ยวถึงร้อยละ 55 และครอบครัวขยายลดลงเหลือร้อยละ 32.1 คิดเป็นจำนวนครอบครัวเดี่ยวประมาณ 16 ล้านครอบครัวและมีพ่อหรือแม่ที่เลี้ยงดูตามลำพังถึง 1.3 ล้านครอบครัว (กระทรวง

วัฒนธรรมและสถาบันรามจิตติ 2548)

(<http://www.love4home.com> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2553)

การศึกษาเรื่องครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในระดับบุคคลและสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในรอบ 30 ปี ที่ผ่านมาก็ที่ประชากรวัยเด็กมีแนวโน้มลดลง ประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องพบว่า หญิงไทยมีบุตรเฉลี่ยลดลง จากมีบุตรเฉลี่ย 6 คน เมื่อราว 30 ปีที่แล้วและจากการคาดประมาณประชากร ปี 2552 มีบุตรเฉลี่ยเหลือเพียง 1.5 คน การอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยายที่มีคนมากกว่าสองรุ่น คือ รุ่นปู่-ย่า-ตา - ยาย รุ่นพ่อ - แม่ และรุ่นลูก อาศัยในครอบครัวเดียวกัน เป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกันในกิจกรรมด้านต่าง ๆ (แหล่งที่มา [สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล](http://www.moc.moe.go.th))(<http://www.moc.moe.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2553)

ครอบครัวในสังคมไทยในปัจจุบันกำลังอ่อนแออย่างรุนแรง และกำลังก้าวเข้าสู่วิกฤติ จากปัญหาการหย่าร้างของ

คนไทยสูงขึ้นทุกปีถึง 100,000 คู่ หรือการเสียชีวิตของกลุ่ม
 สมรส ทำให้เกิด "ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว" มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น
 ตามมาด้วย ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรเด็ก และ
 เยาวชนอายุระหว่าง 11-22 ปี จำนวน 11.4 ล้านคน อยู่ใน
 ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมากกว่า 2.5 ล้านครอบครัว สาเหตุของ
 การเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวอันดับ 1 เกิดจากการหย่าร้าง
 รองลงมาคู่สมรสถึงแก่กรรม ที่สำคัญพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวตั้งแต่
 วัยรุ่นและวัยเรียน และต้องดูแลบุตรเฉลี่ย 1-2 คนซึ่งยังพบ
 อีกว่า 1 ใน 3 ของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวสูญเสียความมั่นใจในความ
 มั่นคงของครอบครัว เกรงว่าตนเองจะเลี้ยงลูกให้มีความสุข
 ไม่ได้ สูญเสียความภูมิใจในตนเอง ท้อแท้หมดหวังว่าชีวิตจะ
 ไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจ และที่สำคัญที่สุดการ
 สูญเสียเหล่านี้ส่งผลให้บุคคลดังกล่าวมีระดับความเครียดที่
 เกิดจากปัญหาครอบครัว และการดำเนินชีวิตประจำวันมาก
 ขึ้น ส่วนปัญหาที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญมากที่สุด คือ
 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ การหารายได้ให้พอแก่ค่าใช้จ่าย ทำให้มี
 เวลาดูแลลูกน้อยลง นอกจากนี้ยังพบว่า พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
 มากกว่า ร้อยละ 80 ไม่ได้รับสวัสดิการหรือสิทธิพิเศษจากที่
 ทำงาน และภาครัฐบาลจนทำให้แม่จะมีปัญหาซึมเศร้าใน

อัตราที่สูง ขณะที่พ่อจะมีปัญหาด้านพฤติกรรมติดเหล้า-บุหรี่ ขาดความใกล้ชิดกับ"ลูก"อาจจะส่งผลถึง"สุขภาพจิตของเด็ก" และเด็กอาจเติบโตมาอย่างขาดความอบอุ่น กลายเป็น คนที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ขาดคุณธรรมจริยธรรม เพราะเด็ก ที่กระทำผิดมากกว่าครึ่งมาจากครอบครัวเดียว

ในเชิงคุณภาพเมื่อเปรียบเทียบระหว่างครอบครัวพ่อเลี้ยง เดี่ยวกับครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว จะมีความแตกต่างอย่างเห็น ได้ชัด คือ หากเป็นครอบครัวที่มี "แม่เลี้ยงเดี่ยว" พบว่า ผู้หญิงมักจะมี ความกังวลใจเกี่ยวกับการหารายได้ และมี ปัญหาทางอารมณ์ได้ง่าย เพราะเป็นเพศที่อ่อนไหว ที่สำคัญ คือ พบว่าแม่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจากภาวะครอบครัว แยกแยก หย่าร้าง จากการเสียชีวิตของสามีจะมีปัญหา ซึมเศร้าในอัตราที่สูงขึ้น และเป็นปัญหาที่น่าห่วงของ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว แต่ก็ยังมีข้อได้เปรียบคือความเป็น ผู้หญิงจะมีสัญชาตญาณของความเป็นแม่ที่ถูกปลูกฝังในเรื่อง ของการเลี้ยงดูลูกจึงทำให้มีความใกล้ชิดกับลูกได้มากกว่า ผู้ชาย

สำหรับครอบครัวที่มี "พ่อเลี้ยงเดี่ยว" ปัญหาที่พบ คือ ลูก ขาดความใกล้ชิดกับพ่อเนื่องจากพ่ออาจใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่

กับงานเพื่อทำมาหาเลี้ยงครอบครัว จึงทำให้ขาดเวลาในการอยู่กับลูก และในแง่ของปัญหาทางอารมณ์บางคนก็อาจจะแสดงออกมาในรูปแบบของความหงุดหงิด โมโห พฤติกรรมเช่นนี้อาจทำให้ลูกห่างเหินได้ง่าย พ่อบางคนมีพฤติกรรมติดเหล้า ติดบุหรี่ จึงเป็นปัญหาที่น่ากังวลเพราะเด็กอาจจะซึมซับเลียนแบบในจุดนี้ได้

แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงอีกเรื่องหนึ่งสำหรับครอบครัวที่มีพ่อเลี้ยงเดี่ยว คือ การเลี้ยงดูลูกผู้หญิง พ่อบางคนนิ่งเฉยเพราะไม่รู้จะต้องเลี้ยงดูลูกผู้หญิงอย่างไรดี ซึ่งอาจจะทำให้เด็กรู้สึกว่ทำไมพ่อไม่เข้าใจ หรือไม่สนใจ กรณีนี้ขอแนะนำว่าพ่อควรมีความเชื่อมั่นในตัวเองเพราะพ่อกับลูกก็มีหัวใจเดียวกันคือขาดแม่ อย่าให้สิ่งอื่นใดมาทำลายความเชื่อมั่นในความเป็นพ่อได้ และที่สำคัญทักษะการเข้าใจกันและกันจะช่วยสร้างสัมพันธภาพภายในครอบครัวได้ ควรใช้ความหนักแน่นของผู้ชายเป็นต้นแบบให้กับลูก ซึ่งจะทำให้เด็กมีวุฒิภาวะและโตเร็วกว่าเด็กคนอื่นๆ

ผลวิจัยเชิงสำรวจ เรื่อง "สายใยสัมพันธ์รัก จากพ่อ ถึงลูก : กรณีศึกษาตัวอย่างพ่อที่มีอายุ 25 ปีขึ้นไปใน 17 จังหวัดทั่วประเทศ" ชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้พ่อไทยจะบอกรักลูกมากขึ้นก็

ตาม แต่ก็ยังมีพ่อไทย 1 ใน 4 ที่ยังไม่เคยบอกรักลูกอย่างชัดเจน และ 1 ใน 3 ของพ่อไทยยังไม่เคยโอบกอดลูกเพื่อแสดงความรัก ทั้งที่การสื่อสารด้วยคำพูด และภาษากายเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยกระชับความสัมพันธ์พ่อลูกให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น เป็นวัคซีนใจที่จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีที่สุดให้กับลูกจากปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน ที่พ่อมีเวลาให้ลูกและครอบครัวน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพ่อไทยเกือบครึ่งที่อยากมีเวลาให้กับครอบครัวมากขึ้น

การปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรม ให้กับลูก พ่อจำเป็นต้องมีช่วงเวลาที่สื่อสารสัมพันธ์กับลูก เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก ซึ่งความหนักแน่นของพ่อจะทำให้ลูกเชื่อมั่นและพร้อมที่จะปฏิบัติตาม โดยการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จำเป็นต้องสอนตามวัยของลูก เช่น ลูกที่ยังเล็กควรให้ความใกล้ชิดมากเป็นพิเศษ ส่วนลูกวัยรุ่น ก็ต้องกระตุ้นให้ลูกฝึกคิด รับผิดชอบ แก้ปัญหาด้วยตัวเอง โดยมีพ่อเป็นที่ปรึกษา รับฟัง เข้าใจ และยอมรับในทุกเรื่อง ขณะที่ต้องสอนลูกให้รู้ทันสื่อสมัยใหม่ พ่อต้องใช้วิธีการพูดคุยกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ใช้สื่อร่วมกัน ซึ่งถ้าสามารถปฏิบัติได้ดังนี้ สื่อสมัยใหม่จะเข้า

มาในรูปแบบใดก็ตามจะไม่สามารถทำร้ายลูกได้ ถ้าได้
ภูมิคุ้มกันที่ดีจากพ่อแม่แล้ว

เคล็ดลับ 5 ข้อ ในการเลี้ยงลูกให้เก่ง ดี มีความสุข คือ

1. พ่อต้องรักแม่ของลูก ต้องรักกันมีความผูกพันกัน
เพราะความสุขของพ่อแม่จะทำให้ลูกมีความสุขตามไปด้วย

2. ลูกคลีไกล้ซิด พูดคุยกับลูกบ่อยๆ เทคนิคการพูดคุย
ที่จะช่วยเพิ่มความเก่งให้กับลูก คือ สนใจตอบคำถามของลูก
ใช้คำถามเพื่อส่งเสริมให้ลูกคิด เช่น ทำไม อย่างไร

3. มีเวลาให้เมื่อลูกมีปัญหา คอยรับฟังและให้กำลังใจลูก

4. จัดหาประสบการณ์ที่หลากหลายให้ลูกได้เรียนรู้ด้วย
ตนเอง ลูกจะได้ค้นพบตนเองว่าชอบอะไร ถนัดอะไร และ 5.
อย่าสอนด้วยการสั่ง แต่ควรใช้การขอความเห็นหรือหารือ
เพื่อกระตุ้นให้ลูกคิดแก้ปัญหา โดยเฉพาะในคุณพ่อที่มีลูก
วัยรุ่น ลูกควรเป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ภายใน
บ้าน ทำตัวเป็นเพื่อน และถ่ายทอดประสบการณ์ในชีวิตพ่อ
ให้ลูกฟังบนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ดีและสนใจให้ลูกคิดตาม
โดยไม่ขัดแย้ง สิ่งสำคัญ คือ ต้องยอมรับในตัวลูก มีเวลา
ไกล้ซิด และพูดคุยกันบ่อยๆ (<http://www.thaihealth.or.th>
เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2553)

โครงการวิจัยศึกษาสถานการณ์ของครอบครัวไทย
 เปิดเผยว่า สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว
 มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว จัดทำ
 โครงการเพื่อศึกษาสถานการณ์ของครอบครัวไทย ในหัวข้อ
 "สุขภาวะครอบครัวในสังคมไทย" ระหว่างวันที่ 24-27
 มกราคม 2552 โดยการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณในลักษณะการ
 ทำสำรวจประชากรติดสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 5100
 ตัวอย่างทั่วประเทศ แบ่งเป็น กลุ่มเด็กและวัยรุ่น อายุ 11-22 ปี
 จำนวน 2,550 คน และกลุ่มบิดา มารดา หรือบุคคลที่ทำหน้าที่
 ผู้ปกครอง หรือให้การอุปถัมภ์ เลี้ยงดู เด็กหรือเยาวชนที่อายุ
 ระหว่าง 11- 22 ปี จำนวน 2,550 คน ซึ่งจากการสอบถามถึง
 สัมพันธภาพระหว่างเด็ก และผู้ปกครอง ทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่าง
 ปรากฏว่า ส่วนใหญ่สัมพันธภาพระหว่างเด็กและผู้ปกครอง
 อยู่ในระดับปานกลาง โดยมากกว่าร้อยละ 11 ระบุตรงกันว่า
 สัมพันธภาพระหว่างเด็กและผู้ปกครองไม่ค่อยดี และร้อยละ
 14 ระบุตรงกันว่าเด็กกับผู้ปกครองไม่ค่อยเข้าใจกัน โดยกลุ่ม
 ตัวอย่างทั้งเขตเมืองและชนบทมีผลสำรวจไม่แตกต่างกัน
 ข้อมูลโครงการติดตามสภาพการณ์เด็กและเยาวชน (Child
 Watch) พบว่า โครงสร้างพื้นฐานของครอบครัวไทยมีอัตรา

การหย่าร้างเพิ่มมากขึ้น จากปี 2548 ที่คู่สมรส 4.27 คู่ จะมีการหย่าร้าง 1 คู่ ในปี 2551 ในคู่สมรส 3.03 คู่ จะมีการหย่าร้าง 1 คู่ นอกจากนี้พบข้อมูลเด็กที่ไม่ได้อยู่อาศัยกับพ่อแม่มีจำนวนเพิ่มขึ้น ในกลุ่มเด็กระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ตอนต้นและตอนปลาย ส่วนในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา เด็กที่ไม่อยู่กับพ่อแม่มีจำนวนลดลง ทั้งนี้ การที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ หรือครอบครัวมีความเสี่ยงในด้านต่างๆ มากกว่าเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ หรือครอบครัว โดยจากการสำรวจข้อมูล child Watch รายจังหวัด ปี 2550-2551 พบความเสี่ยงที่เกิดกับเด็กทุกระดับการศึกษาในกลุ่มที่ไม่อยู่กับพ่อแม่ ได้แก่ ความเสี่ยงต่อการออกเที่ยวกับเพื่อนตอนกลางคืน ความเสี่ยงในการสูบบุหรี่ ความเสี่ยงในการดื่มเหล้า ความเสี่ยง ในการดูคลิปโป๊ ความเสี่ยงในการมีเพศสัมพันธ์ รวมถึงความเสี่ยงในการยอมรับการอยู่ก่อนแต่งด้วย จากการวิเคราะห์ข้อมูล ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มีความเสี่ยงที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหา ทั้งยาเสพติด หรือการเที่ยวกลางคืน สูงกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวปกติ ซึ่งการแก้ปัญหาครอบครัว จะต้องแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนควบคู่ไปด้วย โดยนอกจากกลไกระดับชาติแล้ว จะต้องอาศัยกลไก

ของชุมชนและท้องถิ่นด้วย ซึ่งหากภาครัฐให้การสนับสนุน
ให้ชุมชนร่วมทำงานในการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง
ปัญหาก็จะคลี่คลายลงได้ จึงขอให้รัฐและสังคมให้การ
สนับสนุนและให้กำลังใจกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
(อปท.) ที่พร้อมจะร่วมทำงานกับเครือข่ายต่างๆ ด้วย
(<http://www.thaihealth.or.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม
2553)

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
(พม.) ร่วมกับคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยและมูลนิธิ
สร้างสรรค์สถาบันครอบครัว จัดการสัมมนาทางวิชาการ
ภูมิภาค เรื่อง การเสริมพลังและสร้างเครือข่ายครอบครัวไทย
(Family Empowerment) สรุปว่าขณะนี้รูปแบบและ
โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่เป็นครอบครัว
ขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ประชากรของไทยปี
2549 มีประมาณ 69 ล้านคน คิดเป็น 17 ล้านครอบครัว โดย
พบว่ามีครอบครัวเดี่ยวมีเพียงพ่อ แม่ ลูก หรือ พ่อ / แม่ และ
ลูก หรือ สามีและภรรยา มีแนวโน้มสูงขึ้นเหมือนประเทศ
สิงคโปร์ เฉพาะครอบครัวเดี่ยวที่มีแต่คู่สมรสคือสามีและ

ภรรยา มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด คือปี 2543 มีร้อยละ 12.0 เพิ่มขึ้นร้อยละ 13.5 และ 13.9 ในปี 2546 และ 2547 ตามลำดับ โดยครอบครัวเดียวจะเกิดขึ้นครั้งแรกของการแต่งงาน หลังมีลูกคนแรกจะกลับเข้ามาสู่แบบครอบครัวขยายกับพ่อแม่เดิม และเมื่อมีลูกของญาติมาอยู่กันจำนวนมากขึ้นเป็นครอบครัวใหญ่ จะแยกตัวเป็นครอบครัวเดียวอีกครั้ง

สอดคล้องกับข้อมูลการวิจัย เรื่อง เด็กไทยใน 4 ปีสร้างของรัฐบาลใหม่ ระบุว่า ปี 2545 มีปริมาณครอบครัวเดียว 55.5% ครอบครัวขยายเหลือ 32.1% อัตราจดทะเบียนสมรสลดลง 8% ในเวลา 5 ปี การอยู่ร่วมกันโดยไม่จดทะเบียนสูงขึ้น 35.9% โดยให้เหตุผลว่าไม่อยากจด ไม่จำเป็น อยู่กันด้วยใจ ไม่มีใครนิยมจด หรืออยู่ด้วยกันมานานแล้ว ซึ่งพบว่าไม่อยากทำนิติกรรมเพราะจะได้เลิ้ง่าย 31.2 % ไม่อยากเป็นนาง 13.5 % อัตราการหย่าร้างสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล ครอบครัวไทยอยู่ในภาวะแตกแยก หย่าร้าง 3 ล้านครอบครัว ครอบครัวแบบที่พ่อและแม่เลี้ยงลูกเพียงลำพังมีถึง 1.3 ล้านครอบครัว ซึ่งการสาเหตุของการ

สิ้นสุดชีวิตคู่มี 4 รูปแบบ คือ การละทิ้ง การแยกทาง การหย่าร้าง และการเสียชีวิตของคู่สมรส

มีลักษณะของครอบครัวเพศเดียวกันมากขึ้น เนื่องจากสังคมไทยเริ่มเปิดกว้าง และให้โอกาสแก่บุคคลที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศสามารถเปิดเผยตนเองและใช้ชีวิตในสังคมได้ ทำให้สามารถใช้ชีวิตคู่ร่วมกันได้ในฐานะของคู่สมรส เกิดเป็นครอบครัวในรูปแบบใหม่ สำหรับประเทศไทยมีคู่สมรสที่เป็นเพศเดียวกันอยู่บ้าง แต่ยังไม่มีการรวบรวมเก็บสถิติไว้ ควรมีการศึกษาว่ามีความยั่งยืน เข้มแข็ง และอบอุ่นหรือไม่อย่างไร รวมไปถึงครอบครัวบุตรบุญธรรม เป็นครอบครัวที่สามีและภรรยาไม่สามารถมีบุตรได้ ขอรับเลี้ยงเด็กเป็นบุตรของตนเอง ปี 2547 มีผู้ขอรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม 3,403 ครอบครัว พบเด็กที่อยู่กับปู่ย่าตายายประมาณ 37.3% ครอบครัวที่เด็กกำพร้าอาศัยอยู่กันตามลำพัง เนื่องจากพ่อแม่เสียชีวิตด้วยสาเหตุต่างๆ ประมาณ 8.2% นอกจากนี้ยังได้อ้างรายงานไว้ว่า หัวหน้าครอบครัวเป็นชาย 73.2% เป็นผู้หญิง 26.8% ซึ่งหัวหน้าครอบครัวเป็นหญิงมีแนวโน้มมากขึ้นทุกปี จากรายงานพบว่า ปี 2543 มี 24.7 ปี 2546 เพิ่มขึ้น 26.8% ซึ่งอาจมีผลสืบเนื่องจากการที่สตรีอยู่เป็นโสดมากขึ้น โดย

ปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทย ส่วนใหญ่พบ 3 เรื่องใหญ่ คือ ปัญหาความยากจน มี 11 ล้านคน อาทิ ปัญหาหนี้สิน ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีที่อยู่อาศัย ปัญหาหัวหน้าครอบครัวและคนในครอบครัวติดยาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ มีการติดเชื้อ 1.1 ล้านคน เสียชีวิต 5 แสนคน ยังมีชีวิตอยู่กว่า 5 แสนคน ติดเชื้อใหม่ 18,000 คน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่น และปัญหาความรุนแรงในครอบครัวทั้งที่เกิดจากผู้ใหญ่ทารุณเด็กและเด็กด้วยกันเอง (<http://www.prachatai.com/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2553)

บทบาทของครอบครัวในสังคมเมือง

ครอบครัวในสังคมเมือง มีบทบาทเปลี่ยนแปลงไปมาก ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับครอบครัวแบบเก่าในชนบท การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสัญญาณเตือนว่า จำต้องศึกษาครอบครัวในสังคมเมืองอย่างจริงจัง โดยมีเงื่อนไขสำคัญ คือ

ประการแรก ต้องยอมรับว่า ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวในสังคมเมืองมีน้อยมาก เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับ รายรับ

รายจ่าย หรือข้อมูลด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เช่น การหย่าร้าง หรือการว่างงาน เป็นต้น

ประการที่สอง ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ได้จากบุตร หรือเด็กนักเรียน มักจะไม่ได้จากผู้เป็นบิดามารดา

ประการที่สาม เป็นการยากที่จะสรุปลักษณะครอบครัว ในสังคมเมือง ทั้งนี้เพราะมีความแตกต่างในวิถีการดำรงชีวิต ของครอบครัว ในแต่ละชนชั้นทางสังคม และเขตที่อยู่อาศัย

ประการที่สี่ ชีวิตครอบครัวในสังคมเมือง ได้รับ อิทธิพลจากแฟชั่น และความคลั่งนิยมชั่วขณะ (Fad) ทำให้เกิดวงจรการเปลี่ยนแปลง บางครั้งก็ดูเหมือนกับว่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย จนไม่มีผู้ใดสนใจเท่าที่ควร

ประการสุดท้าย มีความจำเป็นจะต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตครอบครัวในสังคมเมืองอย่างเด่นชัด เพื่อจะนำไปสู่ ความเข้าใจการจัดองค์การสังคมในเมือง ครอบครัวในสังคมเมือง ได้พัฒนารูปแบบ 3 ขั้นตอน โดยศึกษาจากความสัมพันธ์ในครอบครัว คือ

ประการแรก ลักษณะอาชีพในเมืองเป็นปัจจัยสาเหตุ ทำให้สมาชิกในครอบครัวห่างเหินจากบ้าน โดยแยกงานที่ทำ

ประจำในสำนักงาน กับงานภายในบ้าน เมื่อเปรียบเทียบกับ
ครอบครัวชนบท จะมีความแตกต่างทั้งด้านวัฒนธรรม และ
กายภาพ ผลก็คือ ทำให้ผู้นำครอบครัว ดำรงชีวิตอยู่ห่างจาก
ครอบครัวมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีการติดต่อสื่อสาร
อันจะนำไปสู่ความเข้าใจระหว่างกัน ทั้งโลกของที่สำนักงาน
และโลกของครอบครัว

ผู้ทำหน้าที่เป็นบิดา และสามีมักไม่เข้าใจปัญหาภายใน
บ้าน ไม่เข้าใจรายละเอียดวิธีการเลี้ยงดูบุตรธิดาเล็ก ๆ ไม่ใช่
เป็นเรื่องผิดศีลธรรม แต่เป็นเรื่องการทำตัวเป็นคนแปลก
หน้ากับครอบครัวตนเอง สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาเท่ากับ
ครอบครัวแตกแยก ครอบครัวที่ไม่รับรู้ปัญหาความคับข้อง
ใจ ปัญหาของสามี หรือบิดาที่เกิดขึ้นจากที่ทำงาน จน
ละเลยไม่สนใจกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว จึงควรที่
จะจัดให้มีกิจกรรม เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างบ้าน
และที่ทำงาน

ประการที่สอง ครอบครัวในสังคมเมือง มักไม่
รับผิดชอบทำหน้าที่ ซึ่งเคยปฏิบัติมาก่อน เช่น หน้าที่อบรม
ศีลธรรม จริยธรรมด้านศาสนา การศึกษาอย่างมีระบบ การ
บันเทิง พักผ่อนหย่อนใจ การออกแบบ และผลิตเสื้อผ้า

การประกอบอาหาร ปล่อยให้สถาบันอื่น ๆ ทำหน้าที่ โดยบุคคลในครอบครัวไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ ผลการวิจัย^๑ แสดงว่าการที่ครอบครัวละเลยไม่ทำหน้าที่ดังกล่าว มีผลต่อการเลี้ยงดูเด็ก และความรัก ความผูกพันภายในครอบครัวด้วย

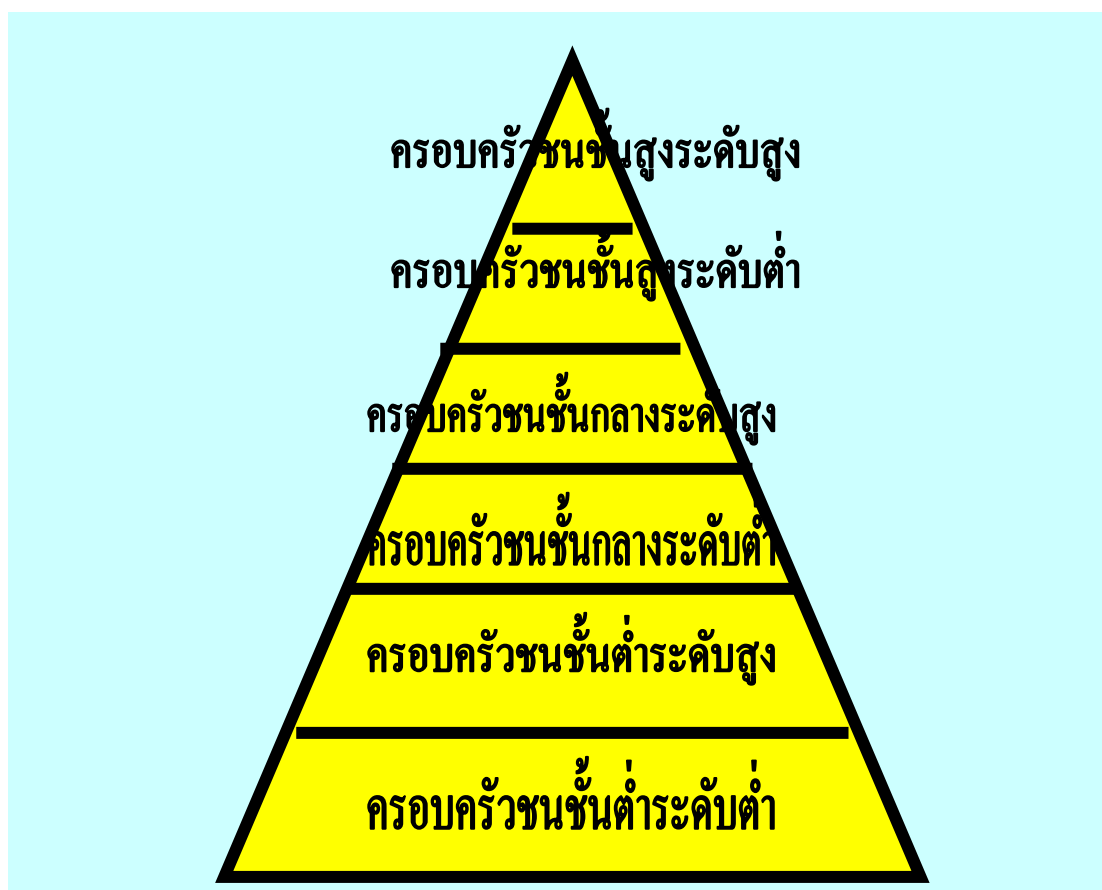
ประการที่สาม ขนาด และความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของครอบครัวในสังคมเมืองเปลี่ยนแปลงไป เมื่อเปรียบเทียบกับครอบครัวชนบท ซึ่งประกอบด้วย คนสามรุ่นอายุหรือมากกว่า อาศัยรวมกันอยู่ด้วยความรักในโคตรตระกูล ผูกพันใกล้ชิดในทัศนะของนักมานุษยวิทยา ส่วนครอบครัวสังคมเมืองกลับแยกตัวออกมาเป็นครอบครัวเดี่ยวอิสระ อยู่รวมกันเฉพาะพ่อ แม่ และลูก ห่างเหินจากญาติพี่น้อง ด้วยเหตุผลหลายประการ ครอบครัวจะเน้นหน้าที่การเลี้ยงดูบุตร การบริโภค และตำแหน่งทางสังคมเท่านั้น

ข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวส่วนใหญ่ที่ได้ มักจะเป็นครอบครัวผู้มีรายได้ และฐานะระดับกลาง ครอบครัวชนชั้นสูง และผู้มีรายได้น้อย มักจะดำรงชีวิตแบบเก่า อนุรักษ์นิยม เคร่งครัดประเพณี และมีค่านิยมแบบเก่า ครอบครัวชนชั้นกลางจึงเป็นตัวแทนครอบครัวในสังคมเมือง อธิบาย

ภาพปัญหา ค่านิยม และความภาคภูมิใจ แม้ว่าจะเป็นเพียง
ครอบครัวหนึ่งในสามชนชั้นเท่านั้น นักสังคมวิทยาพยายาม
ศึกษาครอบครัวชนชั้นต่าง ๆ เพื่อเข้าใจวิถีชีวิตครอบครัว
สังคมเมืองอย่างแท้จริง

ครอบครัวชนชั้นต่าง ๆ

ครอบครัวในสังคมเมืองมีการดำรงชีวิตแตกต่างกัน
เนื่องจากเขตที่อยู่อาศัยแตกต่างกัน มีอาชีพไม่เหมือนกัน มี
วิถีความคิด และโลกทัศน์ตามพื้นฐานของสังคม เนื่องจาก
ปัจจัยดังกล่าว ทำให้ครอบครัวในสังคมเมืองมีลักษณะ
แตกต่างกันดังนี้⁷

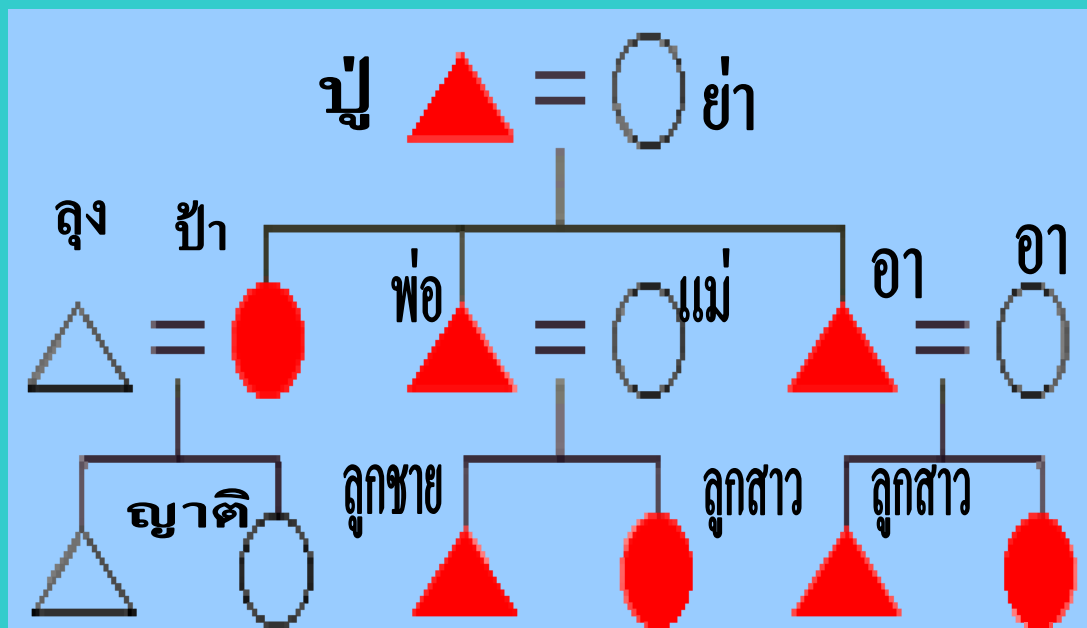

1. ครอบครัวชนชั้นสูงระดับสูง ครอบครัวชนชั้นสูง
ในสังคมเมืองมีประมาณร้อยละ 1 - 2 ของประชากรในเขต
มหานครทั้งหมด ครอบครัวชนชั้นสูงระดับสูง (Upper –
upper class) บางครั้งเรียกว่าครอบครัวผู้ดีเก่า (The old
aristocracy) เป็นครอบครัวที่อาจมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี
นัก เนื่องจากทั้งครอบครัวและดำรงชีวิตมาเป็นเวลานาน
สามารถดำรงรักษาสถานภาพครอบครัวไว้ การที่ดำรง
ครอบครัวมาเป็นเวลาช้านาน ทำให้ครอบครัวผู้ดีเก๋ารักษา
วัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ระยะเวลานาน ในบางสังคมยกย่อง
รักษาสถานภาพทางสังคม โดยการให้สืบทอดตำแหน่งขุน
นางไว้

ครอบครัวชนชั้นสูงระดับสูง มักจะตั้งครอบครัวขยาย
เน้นการสืบเครือญาติเป็นฝ่ายบิดา (Patrilineally extended
family) ญาติผู้อาวุโสฝ่ายบิดามักจะมีอิทธิพลเหนือ
ครอบครัวผู้ดีเก่า เน้นวิถีชีวิตแบบเก่าเป็นสิ่งสำคัญ คนใน
ครอบครัวมีหน้าที่รักษาประวัติศาสตร์อันรุ่งเรืองของ
ครอบครัวให้นานที่สุด การเป็นทายาทครอบครัวผู้ดีเก่า ทำ
ให้สังคมยกย่อง เรียกว่าเป็นความเชื่อถือทางสังคม ถือว่า

เป็น เศรษฐทรัพย์ที่มีค่าอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อต้อง
แข่งขันกับคนอื่น ๆ

ครอบครัวขยายพ่มีอำนาจ

2. ครอบครัวชนชั้นสูงระดับต่ำ ครอบครัวชนชั้นสูง
ระดับต่ำ (Lower – upper class) บางครั้งเรียกว่าผู้ดีใหม่
(The newly rich) คือครอบครัวของผู้ที่สามารถเลื่อนชน
ชั้นเป็นผู้บริหารระดับสูงได้ การที่สามารถเลื่อนชนชั้นได้
ทำให้ต้องดำรงชีวิตอยู่โดดเดี่ยว ไม่ได้ติดต่อสมาคมกับ
ครอบครัว หรือญาติเดิม ความสามารถเลื่อนตำแหน่งได้ ทำ

ให้ต้องทำงานหนัก ทุ่มเหตุผลพ้นกับงาน จนทำให้
ความสัมพันธ์กับญาติมีน้อยลง

3. ครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูง ครอบครัวชนชั้น
กลางระดับสูง (The upper – middle class) มีอยู่ประมาณ
ร้อยละ 10 - 15 ของประชากรในสังคมเมือง เป็นครอบครัว
ที่มีอาชีพทำงานประจำ และใช้วิชาชีพในการปฏิบัติงาน
เป็นครอบครัวชนชั้นที่มีวินัย มีระบบ เนื่องจากดำรง
ตำแหน่งหน้าที่ทางสังคมในองค์กรที่ทำงานประจำ ควบคุม
พฤติกรรมให้มีระเบียบวินัย เหมือนองค์กร และเป็นชน
ชั้นสูง

ครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูง อาจทำงานร่วมกับชน
ชั้นสูง ดำรงชีวิตและตั้งบ้านเรือนอยู่ระหว่างชนชั้นสูงกับชน
ชั้นต่ำ บิดามารดาครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูง อาจจะทำ
ให้บุตรธิดาไม่แน่ใจว่าเมื่อเติบโตขึ้น จะดำรงชีวิตอยู่อย่าง
สะดวกสบาย เหมือนในวัยเด็กที่อยู่กับบิดามารดา ทำให้เด็ก
ในครอบครัวชนชั้นกลางมีบุคลิกภาพเป็นคนมีความสำเร็จใน
ชีวิตสูง หรือตรงกันข้ามอาจไม่ประสบความสำเร็จเลยก็ได้
ขึ้นอยู่กับวิธีการแปลความหมายแรงกดดันจากตำแหน่ง

สังคมที่ไม่แน่นอน เป็นแรงกดดันซึ่งมีผลกระทบต่อแต่ละคนโดยตรง⁸

บุคลิกภาพของครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูง เป็นผู้ชอบสมาคม ชอบสังคม และการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ชอบทำงานอาชีพประจำ (Career) และทำงานเป็นระบบ ครอบครัวมักสนใจให้เด็กเป็นศูนย์กลาง (Child - centered) พยายามปรับตัวให้เข้ากับบุตรชายหญิง ศาสนาเป็นเรื่องกิจกรรมสังคมมากกว่าวิถีการดำเนินชีวิต

ครอบครัวจะเข้าร่วมกลุ่มสโมสรบริการ (Service clubs) เช่น สโมสรไลออนส์ มุ่งทำงานตามโครงการช่วยเหลือตนเอง ชอบอ่านหนังสือวารสาร และเล่นกีฬา เช่น ว่ายน้ำ และกอล์ฟ เป็นต้น การประกอบอาชีพมีแนวโน้มจะเลื่อนขึ้นเป็นชนชั้นสูงระดับต่ำ หรือผู้ดีใหม่ ทำให้การดำเนินชีวิตแยกออกจากครอบครัว และเครือข่ายเดิม แรงจูงใจและความสำเร็จในการประกอบอาชีพมีความหมายมากกว่าสิ่งอื่น ๆ เนื่องจากต้องเปลี่ยนแปลงวิถีดำเนินชีวิตเมื่อมีโอกาสเปิดให้

กรอบครัวชนชั้นกลางอาจไม่ใช่เป็นสัญลักษณ์

สถานภาพสังคมที่เป็นอุดมคติ แต่เป็นสัญลักษณ์ความเป็นจริงร่วมกัน เนื่องจากคนส่วนใหญ่มักพิจารณาว่าตนเองน่าจะเป็นชนชั้นกลาง คนชั้นกลางมีความรู้สึกที่ว่า กรอบครัวชนชั้นต่ำมักต่อต้านและรู้สึกอิจฉา ต้องการมีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง และเลื่อนชนชั้นทางสังคม

เนื่องจากมีอาชีพทำงานประจำ กรอบครัวชนชั้นกลางระดับสูงมักเน้นความสนใจทัศนคติของบุตรธิดา ขณะที่ชนชั้นกลางระดับต่ำมุ่งสนใจพฤติกรรมของบุตรธิดามากกว่าความแตกต่างของวิธีการเลี้ยงดูเด็ก เกิดจากพฤติกรรมการแสดงความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ในอาชีพการงาน การใช้วิชาชีพปฏิบัติงาน ในกรอบครัวชนชั้นกลางระดับสูง วิธีการทำงานเน้นการสรุป และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยไม่จำเป็นต้องมีการแนะแนวทาง

ส่วนครอบครัวชนชั้นกลางระดับต่ำ ต้องทำงานในหน้าที่ทั่ว ๆ ไป ทำงานตามมาตรฐานงานที่กำหนดไว้ และต้องทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย ตามรายละเอียดของงาน ในหน้าที่ซึ่งองค์การมอบหมาย ครอบครัวแต่ละชนชั้น บิดามารดาจะฝึกอบรมบุตรธิดาตามโลกทัศน์ที่รับรู้มา และตามสิ่งที่คิดว่าดีที่สุดในอนาคต ครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูง เน้นฝึกอบรมให้เป็นอิสระ ครอบครัวชนชั้นกลางระดับต่ำเน้นการทำตาม'

ความรู้สึกผูกพันของบิดามารดา มีความแตกต่างกันด้วยจากการศึกษาพบว่าบิดามารดามักกำหนดระเบียบวินัยบุตรธิดาแตกต่างกัน เช่น บิดามารดาชนชั้นกลางระดับสูง มักใช้คำพูดว่าจะไม่รักเป็นการสร้างวินัยให้บุตร เช่น ใช้คำว่าให้กลับไปห้องนอน หรือคำที่มีลักษณะเดียวกันนี้ ส่วนบิดามารดาชนชั้นกลางระดับต่ำ มักใช้วิธีการลงโทษทางร่างกาย สั่งสอนระเบียบวินัยให้ลูก

ครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูงมักมีสมาชิกในครอบครัวน้อย มีขนาดครอบครัวเล็ก ขนาดครอบครัว 1.5 ครอบครัวชนชั้นกลางระดับต่ำ 5.6 ความเชื่อทางศาสนาเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลด้วย เช่น ครอบครัวชนชั้นกลางระดับสูงที่

นับถือโปรเตสแตนต์ ต้องการมีบุตร 3 คนหรือน้อยกว่า ส่วนผู้นับถือคาทอลิกต้องการมีบุตร 4 คนหรือ มากกว่า¹⁰

4. ครอบครัวชนชั้นกลางระดับต่ำ ครอบครัวชนชั้นกลางระดับต่ำ (Lower – middle class) มีประมาณร้อยละ 35 ของประชากรเมืองทั้งหมด ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพ เสมียนพนักงาน นักธุรกิจขนาดเล็ก หัวหน้าคนงาน และช่างฝีมือที่มีความรู้ ไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างผู้ทำงานที่ใช้วิชาชีพ กับคนงานผู้ใช้แรงงานได้แน่ชัด ครอบครัวชนชั้นกลางระดับต่ำ เน้นความร่วมมือ และความผูกพันสูงมาก มักคิดว่าตนเองเป็นแบบอย่างของสังคม เป็นคนเคร่งศาสนา งานอดิเรกคือ ทำงานภายในบ้าน อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์เรื่อง ลึกลับ นักสืบ ดูกีฬาเป็นต้น

จิตสำนึกครอบครัวของชนชั้นกลางระดับต่ำ คือคิดว่าเป็นผู้ทำงานหนัก เหมือนชนชั้นแรงงานทั่วไป คิดว่าตนเองเป็นตัวแทนของแรงงานทั้งปวงของสังคม เป็นคนชั้นกลางอย่างแท้จริง ประการที่สำคัญ คือคิดว่าตนเองเป็นกลุ่มเสียงเงียบส่วนใหญ่ (Silent majority)

5. ครอบครัวชนชั้นต่ำระดับสูง สังคมมักขนานนามว่า ครอบครัวชนชั้นต่ำระดับสูง (Upper – lower class) เป็น

ชนชั้นผู้ใช้แรงงานอย่างแท้จริง มีประมาณร้อยละ 35 – 40 ของประชากรเมืองทั้งหมด ประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นแรงงานผู้มีฝีมือ และกึ่งฝีมือ ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสหภาพแรงงาน ส่วนใหญ่จะเรียนไม่จบระดับเตรียมอุดมศึกษา หรือออกจากการศึกษากลางคัน ผู้ชายครอบครัวชนชั้นต่ำระดับสูง มีแนวความคิดว่า การเป็นผู้ชายจะต้องมีกล้ามเนื้อแข็งแรง มีลายสักเต็มตัว สองแขนมีพลังมหาศาล แต่คนภายนอกมักรู้สึกว่าคุณชายครอบครัวชนชั้นต่ำระดับสูง ไม่มีความสามารถ จนต้องการพิสูจน์ว่าเป็นผู้มีความสามารถ เลื่อนตำแหน่งทางสังคมได้ ถึงแม้ว่าจะไม่ชอบผู้หญิงที่ทำตัวเป็นผู้ชาย หรือผู้ชายที่อ่อนแอเหมือนผู้หญิง ผู้ชายครอบครัวชนชั้นต่ำระดับสูงมักเข้าช่วยทำงานในครัวบ้าง เช่น ล้างจาน ซักผ้าอ้อมให้ลูก มีโรคประจำตัว เช่น ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ เป็นต้น นิสัยที่สำคัญเป็นบุคลิกภาพคือ ชอบเที่ยวเตร่ ชอบวางแผนทำงานอยู่เสมอ รายการโทรทัศน์ที่ชอบดู คือ ละคร (Soap operas) และภาพยนตร์ทุกทุ่ง ชอบเล่นไฟโປกเกอร์

ผู้ชายครอบครัวชนชั้นต่ำระดับสูง นอกจากจะมีวิธีการดำรงชีวิตที่มีลักษณะเด่นเฉพาะแล้ว ยังมีสัญลักษณ์ที่เป็น

วัตถุอื่น ๆ เช่น หมวก รองเท้า แบบเสื้อผ้าใส่ทำงานเป็นแบบเฉพาะ จากร้านขายของประจำ¹¹ คนทั่วไปมองดูว่าเป็นคนที่อวยวะ มือ ผม เล็บสกปรก ฝุ่นจับคอ และหมวกดำตลอดเวลา ไม่เคยทำความสะอาด

6. ครอบครัวชนชั้นต่ำระดับต่ำ ชนชั้นต่ำที่สุด คือ ครอบครัวชนชั้นต่ำระดับต่ำ (The lower – lower class) ประกอบด้วยบุคคลหลากหลายเชื้อชาติ เป็นกลุ่มคนที่ยังมีความหวังในชีวิต แม้ว่าจะยากจน พยายามทำงานหลายอย่าง ทำงานหนัก ใจชอบทำบุญให้ทาน แม้ว่าจะไม่มีโอกาส เป็นกลุ่มผู้ว่างงาน กำลังหางานทำ เช่น กลุ่มพวกกรรมกรก่อสร้าง ไม่มีงานประจำทำระยะยาว กลุ่มผู้รับเงินสวัสดิการจากสังคม และไม่มีความสามารถทำงานได้เนื่องจากเป็นคนพิการทางร่างกาย

บุคลิกภาพของครอบครัวชนชั้นต่ำระดับต่ำ เป็นผู้มโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้วางใจคนแปลกหน้า ไม่สนใจสังคมต่อต้านสังคม ไม่มั่นใจตัวเอง เป็นผู้ที่มีความผูกพันกับครอบครัวมาก แม้ว่าครอบครัวจะไม่สนใจช่วยเหลือบุคคลกลุ่มนี้เหมือนครอบครัวชนชั้นอื่น ๆ เด็กเล็กในครอบครัวชนชั้นต่ำระดับต่ำ มักไม่สนใจโลกภายนอก ชอบเก็บตัว สิ่งที่ชอบทำ

คือ ดูรายการโทรทัศน์มากที่สุด อาจจะชอบเล่นกีฬาบ้าง เช่น บิลเลียด และโบว์วิ่ง แม่บ้านกลุ่มใหญ่เป็นแม่ค้าผู้ซื้อ หนังสือวารสารนิยายรัก วิธีชีวิตที่สำคัญ คือ ชอบดื่มมาก ชอบแต่งตัวไม่เรียบร้อย ชอบพูดคำหยาบ เดินเสียงดัง ทำทางไม่สุภาพ มีทัศนคติแปลก ๆ เช่น เห็นว่าการเป็น มนุษย์ที่ดีต้องจีเกียจ หรือไม่ทำงานหนัก

บทบาทของสตรีในครอบครัว

เมื่อครอบครัวในสังคมเมืองเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของสตรีก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น บทบาททางสังคมของ สตรีผู้เป็นภรรยา และมารดา¹² เพราะว่าสตรีมีภาระหน้าที่ เพิ่มขึ้น ทั้งด้วยความสมัครใจ และ จากแรงกดดันทาง สังคมและปัจจัยอื่น จากการศึกษาพบว่า บทบาทของสตรีที่ น่าสนใจมีดังนี้ คือ

1. บทบาทของสตรีผู้รักความสวยงาม (The Glamor Girl Role) ทำให้มีการผลิตและบริโภคสินค้าประเภทเสื้อผ้า เครื่องสำอาง ตามแฟชั่นทันสมัยเมื่อปรากฏกายในที่ สาธารณะ ทำให้เกิดความประทับใจ มีบุคลิกภาพเด่น ทั้ง ทัศนคติเสริมสวย และการโฆษณา ต้องคำนึงและ

สนใจลูกค้าสตรีเป็นกลุ่มใหญ่ ศึกษาภารกิจเพื่อการปรากฏ
ภายในที่สาธารณะ เพื่อความเท่าเทียมกันทางสังคม ไม่ใช่
เพื่อครอบครองเท่านั้น

2. บทบาทพลเมือง (The Civic Role) เป็นสตรีผู้มี
ภาระหน้าที่ต้องอุทิศเวลาว่างให้เป็นประโยชน์กับชุมชน เช่น
ทำกิจกรรมศาสนา การศึกษา สวัสดิการสังคม ศิลปะ
กิจกรรมทางการเมือง และอื่น ๆ

3. บทบาทผู้นำร่วม (The Co – Pilot or Companion
Role) เป็นบทบาทเกี่ยวข้องกับความเข้าใจ และศึกษากิจการ
งานของสามี เพื่อให้สามีประสบความสำเร็จก้าวหน้าในอาชีพการ
งานที่ทำอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภรรยาต้องให้กำลังใจ
สนับสนุนสามีอยู่ เบื้องหลัง ศึกษาปัญหาที่เกี่ยวกับหน้าที่
การงานของสามี กล่าวคือ สตรีต้องเข้าใจว่าสามีมีความ
ต้องการสิ่งใดเป็นพิเศษ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานดำเนินไป
อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เกิดปัญหาติดขัด

สตรีจะต้องใช้เวลาไม่มากนักน้อยทำงานในหน้าที่พิเศษ
ช่วยเหลือสามี ต้องแบ่งเวลาทำงานดังกล่าว ให้ความสนใจ
หน้าที่การงาน สนใจอาชีพ และธุรกิจ รวมทั้งงานอดิเรก
ของสามีด้วย สิ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ ภรรยาต้องมี

ความพร้อมทุกด้าน เพื่อแสดงบทบาทเป็นผู้นำร่วมกับสามี เพื่อให้สามีประสบความสำเร็จในการบริหารงาน มีความภาคภูมิใจ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

4. บทบาทงานอาชีพ (The Career Role) เนื่องจากความจำเป็นทางสังคมและวัฒนธรรม ทำให้สตรีมีโอกาสประกอบอาชีพ ทำธุรกิจ หรืองานประจำอื่น ๆ หลังจากสมรสแล้ว หรือหลังจากมีบุตรหนึ่ง หรือสองคนขึ้นไป¹³ สตรีผู้เป็นภรรยาครอบครัวชนชั้นกลาง มักมีโอกาสมากกว่าชนชั้นอื่น เนื่องจากสตรีเหล่านี้มีโอกาสเข้ารับการศึกษามาก และสามารถประสบความสำเร็จมากขึ้น มีแรงจูงใจในการทำงาน และมีเครื่องอำนวยความสะดวกช่วยทำงานบ้านมากขึ้น

5. บทบาททางเศรษฐกิจ (The Economic Supplement Role) ภรรยาผู้ทำงานประจำนอกบ้าน ก็เพื่อหาประสบการณ์แปลกใหม่ และท้าทาย เพื่อแสดงว่าสตรีนั้นมีความรู้ ความสามารถพิเศษ ไม่ใช่เพียงเพื่อหารายได้เท่านั้น โดยทั่วไปสตรีมักช่วยสามีหารายได้เพิ่มมากขึ้น จากการทำงานเต็มเวลา และทำงานล่วงเวลาเป็นต้น บทบาท

สตรีจะเด่นชัดมากขึ้น ถ้าสามีว่างงาน หรือกำลังหางานทำ เป็นครอบครัวผู้มีรายได้น้อยเป็นต้น¹⁴

นักสังคมวิทยายังไม่สามารถประเมินผลกระทบต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากความต้องการให้สตรีมีบทบาทหลายแบบในสังคม เมือง คนทั่วไปเชื่อว่า สังคมไม่สามารถกำหนดบทบาทหน้าที่ของภรรยาที่ดีได้ เป็นสาเหตุทำให้ครอบครัววุ่นวายแตกแยก และไม่มีเสถียรภาพ จากการศึกษาคู่สมรสซึ่งหย่าร้าง อธิบายว่า เจือใจหลักซึ่งทำให้เกิดความยุ่งยากในการสมรสคือ คู่สามีภรรยา ไม่สามารถตกลงกันได้ว่า อะไรคือบทบาทที่เหมาะสมของแต่ละคน¹⁵

จากการศึกษาภรรยาผู้ทำงานนอกบ้าน และ ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความขัดแย้งในบทบาทที่คาดหวัง ไม่เกี่ยวกับเรื่องวัตถุ ผลการศึกษาพบว่า หน้าที่การงานของภรรยา ทำให้ภรรยามีทัศนคติต้องการความเท่าเทียมกัน เช่น ทัศนคติเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ภายในบ้าน ระหว่างสามีและภรรยาควรเท่าเทียมกัน ประการสำคัญ สตรีผู้ทำงานนอกบ้านเห็นว่า สามีควรร่วมรับผิดชอบทำงานบ้านให้มากขึ้น¹⁶

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ครอบครัวเป็นสภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา และทางสังคมสำหรับเด็กที่เกิดใหม่ เช่น วัยทารก เด็กมีความใกล้ชิดกับมารดา วัยเด็กตอนต้นใกล้ชิดกับบิดามารดา และ วัยบทบาทสมมติ ใกล้ชิดกับคนทั้งครอบครัว เป็นต้น¹⁷ นอกจากครอบครัวในสังคมเมืองมักมีขนาดเล็ก การศึกษาวิจัยครอบครัวจึงมักเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรและวิธีการเลี้ยงดูเด็ก (Child - rearing practices) เช่น การฝึกขับถ่าย การให้อาหาร และการรักษาความสะอาด เป็นต้น

วิธีเลี้ยงดูเด็กจะมีอิทธิพลกำหนดบุคลิกภาพของมนุษย์เมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ต่อไป การศึกษาคติชาวบ้าน (Folklore) จะทำให้เข้าใจในลักษณะสำคัญและวิถีชีวิตซึ่งซับซ้อนในสังคมเมือง เช่น พบว่าครอบครัวชนชั้นผู้มีรายได้ไม่น้อยมักไม่สนใจ ขอบละทิ้งบุตร ครอบครัวชนชั้นกลางมักปกป้องบุตรเกินไป ทำให้เด็กชนชั้นกลางค่อนข้างจะเป็นโรคประสาท เป็นต้น¹⁸

ในแต่ละชนชั้น ครอบครัวมีวิธีการเลี้ยงดูเด็กแตกต่างกัน จากการเปรียบเทียบการเลี้ยงดูบุตร ครอบครัวผู้มีรายได้น้อย และชนชั้นกลาง พบว่า บิดามารดาครอบครัวชนชั้น

กลาง มีความต้องการหรือความคาดหวังมาก เครื่องวัด
เข้มงวดกฎเกณฑ์ระเบียบวินัยมากกว่า ส่วนบิดามารดา
ครอบครัวยุคนั้นต่ำ มักตามใจบุตรมากกว่า¹⁹

การศึกษาความสัมพันธ์ครอบครัวในเขตชานเมืองก็
พบว่า ความแตกต่างระหว่างบิดามารดาครอบครัวยุคนั้นต่ำ
และชนชั้นกลาง กล่าวคือ มารดาครอบครัวยุคนั้นต่ำ มีความ
ต้องการ หรือความคาดหวังมากกว่ามารดาครอบครัวยุคนั้น
กลาง²⁰ ครอบครัวในสังคมเมืองสร้างแรงจูงใจใหม่ ๆ ให้บุตร
เพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ แต่ละเขตต่าง ๆ ของเมือง เช่น เขต
ศูนย์กลางเมือง หรือเขตชานเมือง มีการเลี้ยงดูเด็กแตกต่างกันด้วย

จากการสัมภาษณ์ สตรีผู้เป็นมารดาในครอบครัวสังคม
ชนชั้นกลาง และชนชั้นต่ำในสังคมเมือง²¹ ศึกษาวิธีการเลี้ยง
ดูเด็ก ศึกษาการปรับทิศทางเชิงสังคม (Social orientation)
ของแต่ละครอบครัว เป็นวิธีการที่ครอบครัวให้ความสนใจ
เด็กเป็นพิเศษพบว่ามีการ 2 แบบคือ

1. วิธีการแบบใหม่ (Entrepreneurial type) เป็นวิธีการ
ของบิดามารดาผู้ทำงานเกี่ยวกับการเลี้ยงก๊วย ธุรกิจขนาดเล็ก

หรือมาจากครอบครัวชาวนา เป็นผู้มีอุดมการณ์เศรษฐกิจแบบใหญ่

2. วิธีการแบบเก่า (Bureaucratic type) เน้นการตัดสินใจ วินิจฉัยสิ่งที่ซับซ้อน เป็นระบบ มีความมั่นคง มีขวัญกำลังใจกลุ่มและการอยู่ร่วมกัน

วิธีการเลี้ยงดูเด็กทั้งสองแบบข้างต้น ทำให้ครอบครัวชนชั้นกลางซึ่งมีมารดาผู้ชอบเลี้ยงดูบุตรใหม่ มีความคาดหวังกับบุตรมากกว่ามารดาที่เลี้ยงดูบุตรแบบเก่า กล่าวคือ มารดาที่เลี้ยงดูบุตรแบบใหม่ ให้ความสนใจในการเลี้ยงดูตามขั้นตอน เริ่มจากฝึกหัดขับถ่าย ตั้งแต่อายุประมาณ 11 เดือน เน้นการลงโทษโดยใช้สัญลักษณ์ คือ การควบคุมตนเอง รับผิดชอบ และให้รู้จักละอาย ไม่ชอบการให้รางวัลเป็นวัตถุ หรือการลงโทษโดยตรง วิธีการให้บุตรอดนมแตกต่างกันเล็กน้อยในมารดาทั้งสองกลุ่ม

ส่วนกลุ่มตัวอย่างมารดาชนชั้นต่ำ มีความแตกต่างเล็กน้อยในกลุ่มมารดาผู้เลี้ยงดูบุตรแบบเก่าและแบบใหม่ กล่าวคือ มารดาผู้เลี้ยงดูบุตรแบบเก่ามักตามใจมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับมารดาชั้นกลางผู้เลี้ยงดูเด็กแบบเก่า และครอบครัวชนชั้นต่ำ ซึ่งใช้วิธีการเลี้ยงดูบุตรแบบเก่า จะมีวิธีกา

ฝึกรอบบรมบุตรคล้ายกัน แม้ว่าจะมีพื้นฐานแตกต่างกัน
การศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดา และบุตร
ระหว่างครอบครัวชนชั้นกลางผู้เลี้ยงบุตรแบบเก่า และ
ครอบครัวชนชั้นต่ำผู้เลี้ยงบุตรทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ มุ่ง
ฝึกรอบบรมบุตรให้ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของเมือง
สมัยใหม่

ที่น่าสนใจ มารดาผู้เลี้ยงบุตรแบบใหม่ มุ่งสอนให้
สนใจอุดมคติเมื่อแบบเก่า เช่น สอนให้มีบุคลิกภาพแบบ
อนุรักษนิยม มีการควบคุมตนเอง มีบุคลิกภาพรับผิดชอบ
และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ครอบครัวในสังคมเมืองมัก
ทดลองใช้วิธีการเลี้ยงบุตรแบบเก่าหลายอย่าง รวมทั้งแสดง
ให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับ
ครอบครัวชนบทแบบเก่า กล่าวคือ เน้นการเลี้ยงบุตรแบบ
ใหม่ ในกลุ่มครอบครัวชนชั้นกลางของสังคมเมือง บางครั้งก็
ยังคงนำเอาวิธีการเลี้ยงเด็กแบบชนบทมาปรับปรุงใหม่ เป็น
วิธีการเลี้ยงดูเด็กแบบประยุกต์ในเมือง

เขตชานเมืองและวงแหวนรอบนอก ครอบครัวชนชั้น
กลางยังคงมีลักษณะกึ่งอนุรักษนิยม มีความรักและความ
ผูกพันทางเศรษฐกิจระหว่างบิดามารดาวัยกลางคน กับบุตรผู้

สมรสแล้ว บิดามารดาเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ ส่วนบุตรจะซื้อของขวัญใจในโอกาสพิเศษ ดูแลเมื่อบิดามารดาเจ็บป่วย เน้นความผูกพันด้านศีลธรรมและการเงิน ครอบครัวในสังคมเมืองยังคงมีความผูกพันกัน มีการเยี่ยมเยียนกันในโอกาสต่างๆ

